

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ УРБАНІСТИКИ ТА ПРОСТОРОВОГО
ПЛАНУВАННЯ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Василь ДЕРЕВІНСЬКИЙ
«17» червня 2026 року

**КВАЛІФІКАЦІЙНА ВИПУСКНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ГЕНДЕРНИЙ МЕЙНСТРИМІНГ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ**

Виконала: Куреня Юлія Сергіївна

Спеціальність: С2 «Політологія»

Освітня програма: «Політичний менеджмент»

Група: ПМ-22

Керівник: Згурська В.Л.,

канд. політ. наук, доцент

Ідентичність електронного та друкованого екземплярів підтверджую

Київ 2026 р.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1 Методологічні підходи та супутні аналітичні категорії.....	10
1.2. Концептуалізація гендерного мейнстрімінгу: етапність.	24
РОЗДІЛ 2. ДИСКУРСИВНІСТЬ ГЕНДЕРНОГО МЕЙНСТРИМІНГУ	32
2.1. Гендерний баланс як нематеріальний відновлювальний ресурс суспільного розвитку	32
2.2. Наративні конструкти гендерного мейнстрімінгу	37
2.3. Ідеологізація VS деідеологізація експертного та політичного поля гендерними стереотипами	43
РОЗДІЛ 3. ГЕНДЕРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	49
3.1. Екзистенційність і доктринальність гендерної чутливості національної безпеки	49
3.2. Культурно-ціннісна обумовленість гендерним мейнстрімінгом	53
3.3. Емпіричний аналіз гендерних практик	57
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	65

Перелік умовних скорочень

БПЛА – Безпілотний літальний апарат

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ВПО – Внутрішньо переміщені особи

ЄС – Європейський союз

ЗСУ – Збройні Сили України

МВС – Міністерство Внутрішніх Справ

МЗС – Міністерство Закордонних Справ

МОУ – Міністерство оборони України

НАТО – North Atlantic Treaty Organization (Організація Північноатлантичного договору).

НГУ – Національна Гвардія України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПТСР – Посттравматичний стресовий розлад

ЦАХАЛ – Збройні сили Ізраїлю

ЮНЕСКО – United nations educational, scientific and cultural organization (організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури).

BBC – British Broadcasting Corporation (Британська телерадіомовна корпорація)

BBS - Business for Better Society (міжнародна благодійна організація)

DEI - Diversity Equity Inclusion (різноманіття, рівність, інклюзія)

FARC - Революційні збройні сили Колумбії

UNICEF - United Nations Children`s Fund (Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй)

UN WOMEN – структура організації об'єднаних націй, яка займається питаннями гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок.

USAID - агентство Сполучених штатів Америки з міжнародного розвитку

VAW - Violence Against Women (насилля по відношенню до жінок)

WPS - Women, Peace and Security — «Жінки, мир, безпека».

ВСТУП

Сучасні збройні конфлікти суттєво трансформують суспільні відносини, загострюють наявні соціальні нерівності та створюють нові виклики для забезпечення прав людини. Одним із ключових аспектів таких трансформацій є гендерний вимір збройного конфлікту, оскільки жінки і чоловіки по-різному зазнають його наслідків, мають різний доступ до ресурсів, можливостей захисту, участі у прийнятті рішень та процесах повоєнного відновлення. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження принципів гендерного мейнстримінгу як комплексного підходу до формування та реалізації державної політики в умовах збройного конфлікту.

З точки зору глобальних світових процесів, гендерний мейнстримінг є універсальною стратегією, визнаною офіційно на міжнародній арені на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок у Пекіні у 1995 році. Вона стала базовим інструментом для держав, включно з Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй.

Гендерний мейнстримінг важливий для всіх сфер суспільного життя: політики, освіти, охорони здоров'я, ринку праці, державного управління та місцевого врядування. Його впровадження є необхідною умовою сталого демократичного розвитку, трансформацій та міжнародної співпраці.

Гендерний мейнстримінг сприймається в системі суспільних відносин не лише як соціальна справедливість, але як передумова економічної стабільності та демократичного розвитку держави.

В сучасному світі відбуваються численні збройні конфлікти, зовнішні агресії, які загрожують сталому розвитку держав та впливають на всі сфери суспільно-політичного життя, зокрема чутливими є проблеми гендерної рівності та процеси гендерного мейнстримінгу (зростання вразливості жінок, фінансово-економічна нерівність, мілітаризація суспільства).

Особливого значення ця стратегія набуває в умовах зовнішньої збройної агресії, коли перед суспільством постають масштабні виклики безпеки, гуманітарні кризи та необхідність мобілізації ресурсів. Ці чинники по різному впливають на жінок і чоловіків, змінюють соціальні ролі, посилюють нерівність або відкривають нові можливості для трансформації суспільних відносин [68].

У таких умовах гендерний мейнстримінг стає не лише інструментом захисту прав людини, але й засобом забезпечення стійкості та відновлення держави.

В умовах російсько-української війни, яка ускладнює процеси трансформації, Україна адаптує національне законодавство до директив Європейського Союзу. Варто зазначити, що в сучасних умовах зовнішньої збройної агресії трансформаційні процеси відбуваються не тільки з точки зору питання прав і можливостей жінок та чоловіків, а в умовах стратегії виживання та ефективності держави. Соціальні ролі різко змінюються, а вразливість різних груп населення посилюється. Таким чином, гендерний мейнстримінг в Україні набуває подвійного значення: з одного боку — як частина європейської інтеграції та демократичного розвитку, а з іншого — як практичний інструмент забезпечення стійкості суспільства в умовах зовнішньої збройної агресії.

Виокремлюються гендерні аспекти внутрішньої міграції, втрати людського капіталу, загострення вразливості груп населення (матері-одиначки, ветерани з інвалідністю, люди похилого віку), трансформації ринку праці, зокрема жінки освоюють суто чоловічі професії (енергетичний менеджмент по встановленню сонячних панелей, водії міського громадського транспорту, посади радників в лавах ЗСУ та МВС). Трансформація армії демонструє перехід від можливостей жінок йти на військову службу до створення гендерно-чутливого середовища.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що зовнішня збройна агресія російської федерації проти України поставила перед державою та суспільством нові завдання: інтеграція гендерного підходу у сферу безпеки

та оборони, гуманітарну політику, процеси відновлення та міжнародну співпрацю.

Гендерний мейнстрімінг постає як стратегія впровадження рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всі сфери суспільного життя. Зокрема, у сфери прийняття політичних рішень та процесів, державного управління, безпекової та оборонної політики. Отже, у контексті зовнішньої збройної агресії гендерний підхід дозволяє врахувати специфічні потреби різних груп суспільства, а також підвищити ефективність державної політики та сприяти формуванню інклюзивної та стійкої системи безпеки в країні.

Дослідження цього процесу дозволяє проаналізувати наскільки ефективно держава інтегрує гендерний підхід у політику безпеки, оборони, соціального захисту і відновлення, оцінити ефективність існуючих практик та виробити рекомендації для його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є гендерний мейнстрімінг як маркер суспільних відносин.

Предметом дослідження є виклики гендерного мейнстрімінгу в умовах зовнішньої збройної агресії.

Метою даної роботи є дослідження ролі та практик гендерного мейнстрімінгу в умовах зовнішньої збройної агресії.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- визначити сутність та призначення гендерного мейнстрімінгу, методологічні підходи та аналітичні категорії, що використовуються в гендерному підході,
- здійснити концептуалізацію гендерного мейнстрімінгу, визначити його етапність в українському та міжнародному контексті.
- проаналізувати гендерний баланс як нематеріальний ресурс відновлення суспільного розвитку,
- дослідити наративні конструкти гендерного мейнстрімінгу у політичному та експертному дискурсі,

- визначити вплив ідеологізації та деідеологізації гендерних стереотипів на формування політичного та експертного поля
- проаналізувати виклики гендерного мейнстрімінгу, спричинені російсько-українською війною.

У бакалаврській роботі при дослідженні питання гендерного мейнстрімінгу в умовах зовнішньої збройної агресії використовувались низка методологічних підходів та методів ,зокрема: інституційний, інтерсекційний, структурно-функціональний, аксіологічний, системний, компаративістський, біхевіоралістичний, теоретико-пізнавальний, соціологічний.

Новизна роботи полягає у комплексному аналізі впровадження концепції гендерного мейнстрімінгу в умовах зовнішньої збройної агресії, поєднуючи теоретичні засади гендерної політики з практичними викликами, спричиненими зовнішньою збройною агресією.

Теоретична та практична цінність роботи. Теоретична цінність роботи полягає у комплексному аналізі поняття гендерного мейнстрімінгу та проблем впровадження цієї стратегії в умовах зовнішньої збройної агресії. Практична значущість роботи визначається можливістю використання її результатів для розробки адаптованих до збройної агресії алгоритмів, які враховують специфічні потреби різних груп; запровадження механізмів протидії гендерно зумовленому насильству; вдосконаленню діяльності інститутів громадянського суспільства ,аналітичних центрів та міжнародних організацій у сфері гендерної політики в умовах збройної агресії , в період післявоєнної відбудови та в процесах євроінтеграції.

Апробація результатів дослідження.

Куреня Ю.С. Роль жінок у сучасному політичному просторі. КНУБА: 95 років історії традицій і розвитку: збірник тез/ Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури: редкол. В.Ф. Деревінський (голова) та ін. -Київ -Тернопіль: Бескиди. 2025.С.95-99.

Куреня Ю.С. Гендерна суб'єктність як чинник політичної модернізації України. КНУБА: збірник тез/ Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури: редкол. В.Ф. Деревінський (голова) та ін. -Київ -Тернопіль: Бескиди. 2025.С.49-52.

Куреня Ю.С. Практики демократії в Україні в умовах війни. Захист прав людини в Україні в умовах війни: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до 75-ї річниці прийняття Загальної декларації прав людини (Київ, 6 грудня 2023 р.). Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури, Офіс уповноваженого Верхов. Ради України та ін. Київ-Тернопіль: КНУБА. Бескиди. 2024.С.13 -141.

Структура роботи містить: вступ; три розділи, перший з яких складається з двох підрозділів, другий та третій – з трьох; висновки; список із 91 опрацьованого джерела. Сукупний обсяг роботи складає 76 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Методологічні підходи та супутні аналітичні категорії

Теоретико-методологічна рамка дослідження гендерного мейнстримінгу є багаторівневою структурою. При підготовці представленої роботи застосовувались такі методологічні підходи: інституційний, інтерсекційний, структурно-функціональний, аксіологічний, компаративістський, системний.

Інституційний підхід дозволяє дослідити як різні інституції (державні органи, міжнародні організації, громадські структури та освітні заклади) формують, впроваджують стратегію гендерного мейнстримінгу. Він дозволяє дослідити не лише нормативно-правову базу, але й реальні механізми взаємодії між інституціями та їхню ефективність.

Основні положення даного підходу в тому, що інституції визначають правила гри, створюють механізми реалізації та забезпечують контроль за дотриманням принципів гендерної рівності. Міжнародні стандарти (CEDAW, Пекінська платформа дій, Резолюція 1325) трансформуються у національні закони та стратегії, які реалізуються через державні та місцеві інституції.

Інтерсекційний підхід в даній роботі забезпечує дослідження врахування перетину гендеру з певними особливостями: віком, інвалідністю, статусом внутрішньо переміщених осіб, що створює багатовимірну картину нерівностей.

Структурно – функціональний підхід фокусується на конкретних елементах соціальної структури (міністерства, ЗСУ, неурядові організації) та функціях, які вони виконують для підтримання стабільності й адаптації до умов зовнішньої збройної агресії.

Застосовується підхід в змінюванні функцій традиційних інститутів. Наприклад, Міністерство оборони виконує нові функції щодо забезпечення специфічних потреб військовослужбовців (форма, медичне забезпечення), що є прямим проявом гендерного мейнстримінгу. Вивчається, функціонал Національного плану дій з виконання Резолюції ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», виступає як інструмент, що перерозподіляє завдання між відомствами в кризовий період [56].

Аксіологічний (ціннісний) підхід в роботі спрямований на аналіз трансформації ідеологічних орієнтирів, цінностей, стереотипів та моральних конструктів суспільства, яке протистоїть агресору.

Гендерний мейнстримінг стає частиною цивілізаційного вибору, права людини, інклюзія протиставляються з патріархальним та тоталітарними «цінностями» агресора. Отже, в цьому підході рівноправність стає маркером демократичного суспільства. Починається переосмислення маскулінності та фемінності, руйнування радянських стереотипів про «жінку-берегиню» та «чоловіка-захисника», а цінність захисту батьківщини стає універсальною, незалежно від гендеру. Зокрема, досліджується протидія гендерно зумовленому та воєнному сексуальному насильству, що стає основою для формування політик відновлення та провосуддя.

Компаративістський (порівняльний) підхід є ключовим для пошуку ефективних моделей та запобігання помилкам шляхом зіставлення різних контекстів, часових проміжків або регіонів. Досліджує зіставлення українського досвіду впровадження гендерного мейнстримінгу під час зовнішньої збройної агресії з досвідом інших країн, що пережили або переживають збройні конфлікти (Боснія і Герцеговина, Ізраїль, Колумбія, Руанда, Вірменія). Також, як гендерний мейнстримінг реалізується в тилкових регіонах, де фокус на інтеграції ВПО.

Системний підхід розглядає державу та суспільство в умовах війни як єдиний організм (систему), що перебуває під впливом надпотужного зовнішнього агресора. Гендерний мейнстримінг у цьому контексті є не

окремою ізольованою політикою, а наскрізним елементом забезпечення життєздатності та безпеки всієї системи. Досліджується взаємозв'язок між сектором безпеки й оборони, цивільним управлінням, волонтерським рухом та міжнародною підтримкою через призму гендерної рівності.

У даній роботі застосовано комплекс методів, які забезпечують дослідження питань гендерного мейнстримінгу.

Теоретико–пізнавальний метод дослідження гендерного мейнстримінгу дозволяє розглянути витoki формування знання про гендерну рівність та сутність самого явища з метою прогнозування подальших процесів. Цей метод дає можливість розглянути реалізацію ідей рівності у правових документах та культурних практиках, а також прогнозувати подальші процеси у сфері політики, безпеки та суспільного розвитку. За допомогою методу в історичному вимірі здійснено аналіз витоків знання про гендерну рівність від жіночих рухів XIX–XX століття до сучасних міжнародних документів (CEDAW, Порядок денний «Жінки, мир, безпека»). Теоретичний метод передбачає впорядкування знань про гендер на принципах логічної побудови цілісної концепції та визначення кола наявних проблем, визначення належного місця гендерним знанням у сучасних науках у цілому.

Застосування соціологічного методу дозволяє виявити закономірності соціальної взаємодії людей, їх поведінку у різних контекстах соціалізації. Використовуючи прийоми щодо дослідження текстів, медіа та інших документів виникає можливість виявити соціальні тенденції. За допомогою методу досліджено як суспільні відносини та процеси соціалізації формують гендерні ролі та як вони змінюються під впливом зовнішніх факторів, зокрема збройної агресії. Використання інформації соціологічних досліджень медіа груп дозволяє виявити соціальні тенденції щодо уявлення суспільства про гендерну рівність та гендерний мейнстримінг. Соціологічні методи дослідження гендеру тісно пов'язані зі статистичними. Статистичний аналіз дозволяє на підставі даних виявити закономірності щодо пояснення соціальних проблем,

прогнозування змін та розробки рекомендацій для державних програмних документів. Статистичне моделювання дозволяє кількісно оцінити участь різних соціальних груп у різних сферах суспільних відносин.

Біхевіоралістичний метод у дослідженні гендерного мейнстрімінгу дозволяє зрозуміти психологічну поведінку людей під впливом зовнішньої збройної агресії відповідно до гендерних стереотипів, гендерних ролей, очікування та інтеграція гендерної перспективи для більш ефективного реагування на виклики. Аналітичні можливості цього методу дозволяють виявити моделі поведінки жінок і чоловіків у бойових та безпечних умовах. Вивчити як змінюються уявлення про традиційну поведінку та ролі, а відповідно змінюються стереотипи. Дослідити соціальну інтеграцію різних груп людей (військові, переселенці, ветерани) та їх взаємодію у нових умовах [31].

Контент-аналіз застосовується для вивчення політичних документів і медійних дискурсів, які конструюють образи жінок і чоловіків у професіях та інших сферах суспільного життя.

Історично витоки гендерного руху починаються з боротьби за права жінок, як частина ширшого руху за демократизацію суспільства, але поступово перетворилася на самостійний напрям, що охоплює правові, соціальні та культурні аспекти.

У міжнародному контексті у 1948 році ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН Загальна декларація прав людини закріпила принцип рівності. Базовим положенням Декларації про те, що усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, стало фундаментом для подальших міжнародних документів та основою для розвитку концепції гендерного мейнстрімінгу [14].

Наступним кроком стало прийняття Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979). Цей юридичний інструмент, який ще має назву «Міжнародний білль про права жінок», вимагає від держав реальних дій щодо змін у законодавстві в питаннях гендерної рівності та боротьби з дискримінацією [2].

Прийняття Конвенції ООН пов'язано з прийняттям наступних документів Пекінської декларації та Платформи дій 1995 року, яка визначила гендерний мейнстримінг як глобальну стратегію інтеграції гендерної перспективи у всі політики [5].

В кінцевій резолюції Пекінської конференції вказується на теоретичну основу поняття гендерний мейнстримінг»: це – «гендерна перспектива» (gender perspective). У постконфліктних ситуаціях цей підхід еволюціонує і стає інструментом трансформації. За даними ЮНЕСКО у 2024-2025 роках гендерний мейнстримінг акцентує на кризовій готовності та ранньому відновленні [9].

У Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 (2000) «Жінки. Мир. Безпека», прийнятій 31 жовтня 2000 року вперше визнано, що збройні конфлікти та миротворчі процеси мають різний вплив на жінок та чоловіків, що жінки не повинні стояти осторонь від питань сфери безпеки.

Ця резолюція вводить чотири ключові напрями, а саме: участь жінок у миротворчих процесах; захист від гендерно-зумовленого насильства; превенція конфліктів через гендерний аналіз; полегшення відновлення з урахуванням гендерних потреб [48].

За даними ООН участь жінок у переговорах про мир підвищує ймовірність сталого розвитку на 35 %. Гендерний мейнстримінг є основою для перебудови суспільства, оскільки без гендерного майбутнього постконфліктні ініціативи (Косово, Сьєрра-Леоне) ігнорують гендерну рівність, що призводить до насильства. В Україні війна спричинила зростання гендерно-зумовленого насильства на 36 % [64].

Міжнародна законодавча база щодо прав жінок та гендерної рівності спрямована на забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків, ліквідацію дискримінації за ознакою статі та створення умов для повноцінної участі жінок у політичному, економічному, соціальному та культурному житті. Вони спрямовані на утвердження гідності, захист від насильства та досягнення справедливості у всіх сферах суспільства.

Європейський Союз приєднався до гендерного мейнстримінгу та ухвалив низку законодавчих актів з метою інтегрувати принцип рівності жінок і чоловіків у всі сфери політики та права. В документах наскрізно враховується гендерний вимір, як складова будь-якої політики: економічної, соціальної, освітньої, правової тощо.

В цьому напрямку необхідно відмітити прийняття Амстердамського договору, який закріпив гендерну рівність як обов'язкову умову для всіх політик Європейського союзу. Також ЄС ухвалив низку директив щодо рівності у сфері праці, політики та соціального забезпечення. Директиви про рівність у сфері зайнятості (2006/54/EC) та про рівність у доступі до товарів і послуг (2004/113/EC): поширюють принцип недискримінації у сфері зайнятості та сфері послуг [44;79]. Європейський пакт про гендерну рівність (2011) щодо рівних можливостей у працевлаштуванні, соціальній політиці та боротьбі з насильством у державах- членах ЄС. Стратегія ЄС з гендерної рівності 2020–2025, документ, що визначає пріоритети боротьби з насильством, економічну незалежність жінок, рівне представництво у прийнятті рішень[5].

Ратифікація Стамбульської конвенції Україною у червні 2022 року стала переломним моментом у гендерній політиці нашої держави. Цей міжнародний договір, спрямований на комплексу протидію домашньому насильству та слугує рамкою для гендерного мейнстримінгу, інтегруючи принципи Резолюції ради Безпеки ООН 1325 («Жінки, мир , безпека» Ратифікація Стамбульської конвенції це стратегічний крок для України, який окреслив національний пріоритет у сфері протидії гендерно-зумовленого насильству[63].

Станом на 2025 рік імплементація Конвенції демонструє прогрес, ухвалення Закону № 3733-IX про адміністративну відповідальність за гендерно зумовлене насильство, закону № 4073-IX щодо удосконалення механізмів протидії насильству, а також запуск проєкту Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні – Етап III)» у квітні 2025 року [7;8].

Ці кроки узгоджуються з планом дій Ради Європи для України «Стійкість відновлення та відбудова» (2023-2026), де гендерна рівність визнана передумовою ефективної реконструкції [73].

Акцентуємо, що Основний закон держави - Конституція України гарантує рівність прав та можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя, а ключову роль у забезпеченні гендерної рівності відіграють профільні законодавчі акти: Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [9; 10]. Щодо національного контексту стверджуємо, що Конституційні норми є правовою основою для впровадження гендерного мейнстрімінгу в Україні. Поняття гендерного мейнстрімінгу набагато ширше і стосується всіх сфер відносин, які закріплені у Конституції України (21, 24 статті), а саме усі громадяни є вільні та рівні у своїй гідності, мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, забезпечується рівність прав жінки і чоловіка [6].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, Європейським Союзом та державами-членами, з іншої сторони, закріпила зобов'язання України щодо впровадження гендерного мейнстрімінгу, а саме імплементацію європейських стандартів гендерної політики.

Національне законодавство охоплює цілу низку документів щодо забезпечення гендерної рівності та підтримуючи концепцію гендерного мейнстрімінгу.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні» № 2866 від 08 вересня 2005 року став основним нормативно-правовим актом для розвитку гендерної рівності в нормативно-правовому регулюванні.

Його мета досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Стаття 1 Закону регламентує ключові поняття у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [9].

Ухвалення Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» № 5207-VI від 06 вересня 2012 року дає можливість визначити організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина.

У статті 1 Закону термін дискримінація визначається, як - ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі - певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Відповідно до статті 2 Закону ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак: забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; повагу до гідності кожної людини; забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб [11].

Розглядаючи імплементацію гендерного мейнстримінгу в Україні, зазначаємо про приєднання України до «Партнерства Біарріц» за ініціативи О.Зеленської. «Партнерство Біарріц» - це Декларація про гендерну рівність і розширення прав і можливостей жінок, яка була ухвалена 25 серпня 2019 року в місті Біарріц (Франція). Реалізація Декларації має на меті прийняття актів законодавства, які спрощують можливість чоловіків брати відпустку по догляду за дитиною; надають змогу особі, що постраждала внаслідок насильства отримати відшкодування збитків, гарантують зниження різниці в заробітних платах між жінками та чоловіками; забезпечують рівність доступу до лідерських посад, державної служби та участі в політичному житті [54].

Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року (розпорядження КМУ «Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів її реалізації на 2023- 2025 роки» від 15 вересня 2023 року № 815 –р.) передбачає втілення таких завдань, як подолання стереотипів і дискримінації за ознакою статі. Планується провести інформаційну кампанію для жінок «Звісно, зможеш», щоб переконати жінок, що вони здатні отримувати кращу винагороду за свою працю. Створення умов для зручного поєднання сімейних та професійних обов'язків. Пропонується удосконалити трудове законодавство щодо рівного ставлення чоловіків і жінок до сімейних обов'язків [13].

У площині питань гендерної рівності та гендерного мейнстрімінгу постає питання гендерної відмінності в демографії населення. Середня очікувана тривалість життя чоловіків на 10 років менше, ніж у жінок. Зовнішня збройна агресія призводить до високої смертності чоловіків у працездатному віці. Рівень зайнятості жінок у працездатному віці нижчий у порівнянні із зайнятістю чоловіків. Ризик бідності більше серед жінок, які живуть в малих містах та селах. Жінки частіше звертаються за державною соціальною допомогою через низький рівень доходів [1]. Отже, концепція гендерного мейнстрімінгу враховує інтереси, потреби, пріоритети різних груп жінок і чоловіків. Окрім розвитку законодавчої нормативної бази важливо уповноваженим інституціям реалізовувати політику гендерної рівності.

Сьогодні проблеми гендерного мейнстрімінгу досліджуються як українськими науковцями, так і міжнародними організаціями. Аналітичне дослідження «Гендерний вимір війни», яке проведено Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем» за підтримки USAID. Звіти ООН Жінки про гендерні наслідки війни, здійснено Організацією UN Women Україна. Це аналітика про вплив війни на жінок і чоловіків [24].

Гендерний мейнстрімінг як стратегія інтеграції гендерного підходу у всі сфери життєдіяльності суспільства зіштовхується з низкою викликів

під час зовнішньої збройної агресії, а саме пріоритетність військових та безпекових питань часто відтискає гендерні аспекти на другий план; також зростає ризик гендерно зумовленої дискримінації; жінки та чоловіки нерівномірно представлені у процесах ухвалення рішень; відсутність системного гендерного аналізу може призвести до закріплення нерівних умов у післявоєнній відбудові.

Проблема полягає у невідповідності між задекларованими принципами гендерного мейнстрімінгу та практичною реалізацією в умовах збройної агресії та кризових ситуацій.

Згідно із дослідженнями проведеними BBC MEDIA ACTION зовнішня збройна агресія непропорційно впливає на жінок та чоловіків в Україні. Наприклад, жінки постраждали від гендерно зумовленого насильства, вимушеного переселення та пов'язаних із цим соціально-економічних наслідків, а також від збільшення обов'язків із догляду за тими, хто потребує [36]. В той же час, дослідження виявили змішані погляди в Україні на ролі та обов'язки, які жінки повинні брати на себе у воєнний час. Так поряд з твердженням про те, що жінки можуть виконувати будь-які ролі у кризовий період, існують і традиційні погляди, згідно з якими чоловіки мають бути захисниками та героями, а жінки повинні зосереджуватися на догляді за дітьми та господарством [66].

Вибірковий аналіз чинного національного законодавства, спрямованого на впровадження гендерного мейнстрімінгу, показав недостатню нормативну регламентацію механізмів подолання гендерних стереотипів. При цьому, вбачається за можливе запозичення досвіду зарубіжних країн та міжнародних органів, зокрема Ради Європи, у питаннях закріплення різних аспектів принципу гендерної рівності.

У приватному житті, побуті, професії, культурі, спорті, будь-яких інших сферах суспільного життя людину може спіткати негативне стереотипне ставлення, яке породжує обмеження у можливості реалізації гарантованих прав.

Наразі Україною вживаються заходи гендерного мейнстримінгу з метою дотримання принципу гендерної рівності при вирішенні усіх державних питань. Але при цьому дуже незначна роль відводиться питанням подолання гендерних стереотипів. Досвід європейських країн доводить, що задля ефективної боротьби з зазначеною проблематикою потрібно більше уваги зі сторони держави.

Гендерна рівність – складова поняття рівності та рівних можливостей. Демократичне суспільство повинно надавати і чоловікам, і жінкам рівні можливості реалізації у всіх сферах життя. Гендерна дискримінація у будь-якій соціальній сфері (як публічній, так і приватній) та у будь-якому інституті (від сім'ї до політики) є важливим питанням, яке в демократичному суспільстві має вирішуватися на державному рівні. Успішне регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків [46].

Важливо не втратити досягнень України із забезпечення гендерної рівності. Зокрема, важливо не допустити зниження впливу жінок на ухвалення рішень, надати доступ жінкам нарівні з чоловіками до військової освіти та сектору безпеки і оборони (що важливо, на рівні ухвалення рішень), протидіяти гендерному насильству, популяризувати ідеї гендерної рівності та недискримінації, зокрема, у Збройних силах України. За роки незалежності Україна ратифікувала основні міжнародні документи щодо забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, визначивши забезпечення гендерної рівності як один із пріоритетів державної політики та цінність подальшого розвитку. Демократичні суспільства, до яких належить і українське, повинні надавати жінкам і чоловікам рівні можливості брати участь у всіх сферах життя, зокрема в ЗСУ та миротворчих процесах.

У ситуації зовнішньої збройної агресії виникає суперечність між потребою інтегрувати гендерний підхід у всі сфери політики та практики (гендерний мейнстрімінг) і реаліями воєнного часу, коли пріоритети часто зміщуються на виживання та оборону. Це породжує низку проблем: недостатня інтеграція гендерного підходу: у кризових умовах гендерні питання стають другорядними, що призводить до нерівного доступу жінок і чоловіків до ресурсів, захисту та можливостей. Зростання вразливості жінок і дітей: збройна агресія посилює ризики сексуального та гендерно зумовленого насильства, а відсутність системного гендерного мейнстрімінгу ускладнює реагування. Дисбаланс у прийнятті рішень: жінки залишаються недостатньо представленими у процесах ухвалення рішень щодо безпеки, оборони та відновлення, що знижує ефективність політики. Ризик відтворення стереотипів: у воєнному дискурсі часто домінує образ «чоловіка-захисника» та «жінки-жертви», що обмежує можливості для рівноправної участі. Втрата довгострокової перспективи: без гендерного мейнстрімінгу відбудова після війни може закріпити нерівності, а не подолати їх.

Гендерний мейнстрімінг це пошук шляхів та і, власне самі шляхи впровадження гендерної рівності в усі сфери суспільного життя.

Отже, цінність гендерного мейнстрімінгу полягає в тому, що дозволяє враховувати гендерний вимір у всіх аспектах соціально-політичного життя. Гендерна рівність є наскрізною складовою всіх напрямів розвитку суспільства.

Варто зауважити, що під час обговорення специфічних гендерних проблем або гендерних аспектів проблем гуманітарних наук нерідко виникає непорозуміння за відсутності виробленої загальноприйнятої термінології, коли одне й те ж називають «різними» поняттями. Таке взаємне непорозуміння може бути зняте при виробленні загальноприйнятої термінології та узагальнюючих понять.

Крім визначення термінів, які застосовуються в царині політології, акцентується увага на змісті міжнародних та національних документів, прийнятих з питань гендерних відносин [65].

Для системного розуміння стратегії мейнстрімінгу необхідно чітко розмежувати базові категорії, що утворюють логічний ланцюг: від теоретичного конструкту до практичного інструментарію.

В основі дослідження лежить тема гендерного мейнстрімінгу у специфічних умовах, а саме збройної агресії - розрізнення біологічної статі та гендера — системи соціально закріплених ролей, поведінки та характеристик, які конкретне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків в певних умовах. Саме на цьому рівні формуються гендерні стереотипи — стійкі очікування від індивідів залежно від їхньої статі. Оскільки жодна людина не може повною мірою відповідати сукупності часто суперечливих стереотипів, вони стають бар'єром для самореалізації особистості.

Подолання цих бар'єрів є метою гендерної рівності, яка визначається як рівний правовий статус жінок та чоловіків і наявність рівних можливостей для його реалізації. Це дозволяє особам обох статей брати рівноцінну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства та отримувати рівні блага.

Реалізація цієї мети потребує впровадження гендерного підходу. Це стратегія, що забезпечує інтеграцію інтересів і досвіду жінок та чоловіків як невіддільного складника на всіх етапах управління: від планування та реалізації до моніторингу й оцінювання політик у політичній, економічній та соціальній сферах.

Практичне втілення гендерного мейнстрімінгу базується на двох взаємопов'язаних компонентах:

Гендерно - чутливий підхід: виступає як оптика, що дозволяє враховувати специфічні соціальні, культурні та економічні характеристики умов життя та потреб обох статей.

Гендерний аналіз: є основним інструментом дослідження, що передбачає вивчення відмінностей між жінками та чоловіками в умовах праці, рівнях участі, доступі до ресурсів та повноваженнях ухвалювати рішення, зокрема в умовах зовнішньої збройної агресії. Він дозволяє виявити як прийняття управлінських рішень буде впливати на жінок і чоловіків, та дозволить уникнути дискримінації та посилити інклюзію.

Таким чином, якщо гендер та стереотипи пояснюють існуючу соціальну нерівність, то гендерний підхід (через аналіз та чутливість) виступає методологічним засобом досягнення кінцевого результату — гендерної рівності та гендерному мейнстримінгу [43].

Основні принципи гендерного мейнстримінгу відображені у таблиці 1(*). Основні принципи враховуються при розробці державних програм в державах Європейського Союзу. В Україні ці принципи також розпочали поступово імплементувати в рамках Національного плану дій на виконання резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» [12].

Додаток 1

Основні принципи гендерного мейнстримінгу [78]

Принципи	Суть
Інтеграція гендерної перспективи	Врахування гендерних аспектів на всіх етапах політичного процесу (аналіз, планування, моніторинг)
Рівноправна участь жінок і чоловіків	Забезпечення залучення представників обох статей до прийняття рішень і розробки політик
Гендерний аналіз і гендерна статистика	Збір та аналіз даних за статтю для виявлення відмінностей у становищі чоловіків і жінок
Гендерно чутливе бюджетування	Планування ресурсів з урахуванням потреб обох статей та оцінкою впливу витрат на гендерну рівність
Врахування перехресної дискримінації	Звернення уваги на взаємодію гендеру з іншими чинниками – віком, інвалідністю, етнічністю тощо

Інституційна підтримка і навчання	Розвиток спроможності держслужбовців у сфері гендерної рівності, створення гендерних осередків
Моніторинг та оцінювання	Постійне відстеження впровадження політик та аналіз їх гендерного впливу

Підсумовуючи варто зазначити розвиток суспільства вимагає перегляду соціальних стандартів для забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок.

Як зазначає політологиня М. Співак, цінність гендерного мейнстрімінгу полягає в тому, що такий підхід дозволяє врахувати гендерний вимір в усіх напрямках політики та програм. Жінки та чоловіки розглядаються як дійові особи у процесі розвитку так і бенефіціари (отримувачі послуг) цього процесу. Гендерний мейнстрімінг- це окреме питання, що є наскрізною складовою всіх напрямів політики та розвитку суспільства [25].

Отже, проаналізувавши наукові дослідження представників зарубіжної та української політологічних наукових шкіл, історичну послідовність розвитку гендерних відносин, міжнародні та національні нормативні акти, визначено основний зміст та призначення гендерного мейнстрімінгу, методологічні підходи та супутні аналітичні категорії: гендер, гендерні ролі, гендерні стереотипи, маскулінність, фемінність, гендерна рівність, гендерний аналіз, гендерна чутливість та інші, що використовуються в гендерному підході.

1.2. Концептуалізація гендерного мейнстрімінгу: етапність.

Концептуалізація поняття гендерного мейнстрімінгу пройшла складний шлях теоретичного розвитку. Виникнення гендерного мейнстрімінгу є результатом тривалої трансформації еволюції суспільних відносин. Сучасний етап розвитку суспільств характеризується динамічними соціально-економічними та політичними змінами, що

вимагають фундаментального переосмислення ролі жінок і чоловіків у публічній та приватній сферах.

У науковому дискурсі процес концептуалізації гендерного мейнстримінгу розглядається через трансформації трьох парадигм:

1. Етап формальної рівності: На цьому етапі основна увага зосереджувалася на усуненні на законодавчому рівні дискримінації. Демократизація суспільних відносин та зростання рівня освіти створили передумови для вимог рівного доступу до ресурсів. Проте цей підхід ігнорував специфічний досвід жінок, намагаючись інтегрувати їх в існуючі «чоловічі» структури.

2. Етап стратегії «Жінки в розвитку»: Активна участь жінок у трудовій діяльності та політиці в другій половині ХХ століття вимагала виокремлення їх як специфічної цільової групи. Концепція базувалася на ідеї, що розвиток суспільства неможливий без залучення жіночого ресурсу. Проте, як зазначають дослідники Е. Бозеруп та К. Мозер, цей підхід часто залишав жінок на периферії прийняття стратегічних рішень [84].

3. Етап гендерного мейнстримінгу: Це етап переходу від аналізу «жіночого питання» до аналізу гендерних відносин. Саме тут відбувається остаточна концептуалізація мейнстримінгу як стратегії, що: визнає гендерну рівність не лише питанням прав людини, а й умовою сталого розвитку; вимагає переосмислення системних детермінант у взаємовідносинах чоловіків та жінок; інтегрує гендерну перспективу на етапі дизайну будь-якої політики, а не як додаток до неї.

Таким чином, еволюція концепту свідчить про рух від механічного прирівнювання прав до органічної інтеграції гендерного виміру в усі суспільні інститути. Це дозволяє розглядати гендерний мейнстримінг як інноваційну методологію, що відповідає викликам сучасного демократичного суспільства.

Останніми роками поняття «гендерний мейнстримінг» набуває особливої актуальності, оскільки цей міжнародно прийнятий підхід, сприяє реалізації потенціалу кожної особистості, створення рівних можливостей

для всіх, незалежно від віку, соціального статусу чи інших ознак у процесах прийняття рішень на всіх рівнях суспільного життя.

При розгляді супутніх аналітичних категорій гендерної тематики враховувалися напрацювання зарубіжних та українських науковців. Аналітичні категорії гендеру формують термінологічне поле та дозволяють глибше зрозуміти механіку суспільних відносин. Без категоріального апарату гендерний мейнстрімінг залишався абстрактним гаслом, а не аналітичним інструментом.

В наукових колах дослідження проблеми гендеру, гендерної рівності було започатковано в середині 60-х років минулого століття. Наукові праці та дослідження Е. Ломбардо, А. Крізсана, А. Горвата, Р. Столлера, Р. Уонгера, К.Р. Фонгольт, Н. Дегеле, М. Кіммела, Р. Коннела, Г. Куби сприяли розробці питань гендеру та інтеграції цих доробок до правових документів та забезпечення можливості наблизитись фактично до гендерної рівності [85].

Екскурс в історію походження поняття «гендер» відкриває наступну інформацію, що у 1958 році американський психолог Роберт Столлер ввів поняття «гендер» та «гендерні дослідження». Вчений провів низку досліджень та сформулював гіпотезу, що змінити людині її біологічну стать легше, ніж сформувати їй іншу статеву та соціальну ідентичність. Таким чином вчений надав слову «гендер» нове тлумачення, яке визначає соціальний аспект статевої ідентичності [82].

В 70-х роках минулого століття виникла необхідність диференціації понять «стать» та «гендер». Рода Уонгер запропонувала вжити термін «sex» для визначення суто біологічних аспектів людини, а термін «gender» для визначення соціальних, культурних і психологічних аспектів. Вчена виокремила поняття і їх сутність, як такі, що стать людини це явище суто біологічне, гендер є соціально-культурним конструктом [24].

Як зазначається в статті Крістль Рут Фонгольдт, людину потрібно було засадничо визволити з класу статі тобто поділу на чоловічість та жіночість. Якщо відмінності між чоловіком та жінкою є джерелом всякої несправедливості, то метою може бути тільки така рівність у якій усі

відмінності потрібно усунути. Там, де їх усунути неможливо, їх оголошують неважливими. Теорія гендеру прийняла форму «інакшості», що означає нерівність, а нерівність це- несправедливість. В справедливому суспільстві вже не робитимуть припущень про «жіночі» чи «чоловічі» ролі [34].

Теоретик гендеру Ніна Дегеле (Nina Degele), пані професор соціології та гендерних студій в університеті Фрайбурга в Брайсгау стверджує, що в гендерних студіях йдеться про «роз-природнення» статті. Вона зазначає, що завданням гендерного мейнстримінгу є програмно впровадити таке бачення в життя. В теорії гендеру підмінюються поняття рівності. Йдеться не про рівність прав та можливостей, а про їх взаємозамінність [34].

В науковій літературі щодо проблематики гендерної рівності, загальним аспектам прав людини є численні праці науковців: К.Левченко, О.Богінич, О.Стрельник, О.Кіс, С.Сенгул, Т.Сироїд, В.Котлюк, та інші. Дослідниця Т. Марценюк стверджує, що у вивченні проблем гендеру недостатньо поняття «стать», використовується термін «гендер», який має критичний потенціал: у сучасному суспільстві потрібно зважати не лише на біологічні відмінності, але і на відповідні гендерні ролі, якості, особистісні риси, моделі поведінки. Згадуючи про гендер мають на увазі нерівність, а не лише відмінності між чоловіками та жінками [44].

Питання гендерної рівності та напрями у вивченні маскулінності досліджують такі соціологи Майкл Кіммел (Michael Kimmel), Рейвин Коннелл (Raewyn Connell). Рейвин Коннелл, досліджуючи гендерну рівність, визначила, що гендер стосується соціальних зв'язків, у рамках яких діють індивіди та групи людей. На думку дослідниці, гендер потрібно пояснювати як структурну характеристику суспільства. На рівні суспільства (макрорівень аналізу) Коннелл виділяє гендерний порядок, на мезорівні зазначає гендерний режим інституцій чи організацій, на мікрорівні гендерні зв'язки, які є основою комунікації [74].

З середини 80-х років минулого століття дослідження жіночості поступово перетворюються в гендерні (Gender Studies), які зосереджуються

не окремо на правах жінок, а на взаємодії жінок і чоловіків у суспільстві. Неможливо вивчати жіночі проблеми окремо від чоловічих та від взаємовідносин обох статей[22].

До початку зовнішньої збройної агресії російської федерації проти України досліджували гендерний мейнстрімінг в Україні, а саме інтеграцію гендерного підходу в державну політику та правові системи, такі науковці, О. Степаненко, О. Матвеева, Ю.Броневицька, О. Горпинюк В їх роботах вивчаються питання гендерного мейнстрімінгу у кримінально-правовій політиці; питання гендерної рівності у правовій освіті та правоохоронних органах, інтегруючи гендерний підхід у навчальні програми; питання рівності у правозастосуванні; у процесах цифрової демократії та європейської інтеграції України. Їхні роботи є невід'ємною ланкою для вивчення та адаптації міжнародних стандартів та практик до українських реалій [26].

На думку політологині Т. Марценюк гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності для забезпечення гендерної рівності. Ідея гендерної рівності це фемінізм. І проводить паралель, фемінізм критикує стереотипи щодо жінок та чоловіків та нерівності між ними. Тобто поняття гендер – це перезавантаження фемінізму. Однак фемінізм зосереджується на становищі жінок, не зважаючи на чоловіків [56].

Поняття гендеру охоплює критичне переосмислення не тільки жіночності, але і маскулінності (чоловічості) [52]. В Україні питання маскулінності досліджує вчена Т. Бурейчак. Щодо прикладів чоловічої маскулінності та стереотипів вона наводить приклад історичного чоловічого образу в Японії. Самурай дотримується кодексу бусідо, шляху воїна. Правило бусідо героїзм та безкорисне служіння задля колективної користі на благо досягнення економічного успіху. Японія є державою, національними цінностями якої стали ознаки маскулінності [29].

В Україні вивчення гендерних проблем розпочалося порівняно недавно, але є низка ґрунтовних досліджень.

Так привертає увагу напрацювання вітчизняних науковців Т. Мельник, Л. Кобелянської, які напрацювали словник-довідник «Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень». Мета створення цієї праці розширити гендерне мислення, переоцінку та усвідомлення цінностей сучасності з урахуванням гендерного підходу [57].

Цими дослідницями зауважено, що наявність категоріального апарату сприяє згуртуванню дослідників і пошуку наукової істини, що є предметом їхнього наукового інтересу.

Отже, в Україні гендерний мейнстрімінг досліджують як академічні науковці, так і практики у сфері політології, публічного управління та права. Їхні роботи поєднують міжнародний досвід із українськими реаліями, особливо в умовах війни, коли питання рівності та захисту прав жінок і чоловіків набувають критичного значення.

Основна позиція гендерного мейнстрімінгу полягає в тому, що ролі чоловіків та жінок у соціумі не є біологічно зумовленими, вони формуються під впливом соціальних суспільних відносин. Концептуальний підхід гендерного мейнстрімінгу полягає в інтеграції гендерного виміру у всі сфери суспільного життя, в політику, економіку, соціальні інституції для забезпечення рівності жінок і чоловіків та ефективних суспільних відносин.

Історично в багатьох державах публічні політики та закони базувались на потребах чоловіків, оскільки саме вони традиційно мали панівну роль у процесі законотворення. Гендерний мейнстрімінг — це політика інклюзії, яка розв'язує цю проблему, вимагаючи врахування інтересів та потреб обох статей при створенні нового законодавства.

Вперше концепція гендерного мейнстрімінгу була затверджена як стратегія міжнародної гендерної політики на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок у Пекіні [3].

У 1988 році Рада Європи представила таке визначення гендерного мейнстрімінгу: організація, покращення, розвиток і оцінка процесу створення політик таким чином, щоб гендерна рівність була імplementована

у всі політики на всіх рівнях і на всіх стадіях ключовими суб'єктами, які зазвичай залучені у законотворчий процес [75].

Важливо зазначити, що для втілення гендерного мейнстрімінгу потрібна чітка політична воля та акумуляція додаткових фінансових та людських ресурсів.

Гендерна тематика в документах Організації Об'єднаних Націй була визначена 1995 року під час Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок, де було ухвалено Пекінську декларацію та Платформу дій від 15 вересня 1995 року [3].

Саме на цій конференції була підтримання концепція гендерного мейнстрімінгу (gender mainstreaming) або концепція комплексного гендерного підходу, розглядалось питання про інтеграцію гендерної проблематики різних політик, стандартів та норм задля розв'язання проблем представництва жінок і чоловіків у процесах, що призводять до справедливих результатів.

Концепцію комплексного гендерного підходу покладено в основу національного законодавства з питань гендерної рівності.

Особлива роль у розвитку гендерної рівності належить Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Договір укладений 18 грудня 1979 року. Україна підписала Конвенцію 17 липня 1980 року, а ратифікувала 24 грудня цього ж року. Для дотримання цієї Конвенції заснований Комітет із ліквідації дискримінації жінок (CEDAW), до якого входять незалежні експерти, які здійснюють моніторинг виконання конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

31 жовтня 2000 року рада безпеки ООН ухвалила Резолюцію 1325 «Жінки, мир, безпека». Резолюція 1325 визначає непропорційний вплив збройних конфліктів на жінок і дівчат і визнає провідну роль жінок у запобіганні збройних конфліктів, управлінні конфліктами та забезпеченні непорушного миру [4].

Основні компоненти та рекомендації Резолюції 1325: запобігання сексуальному та гендерному насильству в збройних конфліктах, мирні

переговори, захист жінок та дівчат у поселеннях біженців та біженок, роззброєння, демобілізація та реінтеграція, політична участь жінок, включення гендерної перспективи в миротворчі операції, гендерний баланс в ООН, звітність [43].

Україна ухвалила перший національний план дій 2016 року. У 2020 році оприлюднено другий національний план дій. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» від 28 жовтня 2020 року № 1544-р [12].

Отже, гендерний мейнстримінг сьогодні — це не завершена статична концепція, а динамічний інструмент, який дозволяє державі реагувати на виклики, зокрема на зовнішню агресію, забезпечуючи сталий розвиток через справедливий розподіл ресурсів і врахування інтересів усієї громади.

РОЗДІЛ 2. ДИСКУРСИВНІСТЬ ГЕНДЕРНОГО МЕЙНСТРИМІНГУ

2.1. Гендерний баланс як нематеріальний відновлювальний ресурс суспільного розвитку

У соціогуманітарній думці поняття гендерного балансу почало поступово виходити за межі правозахисної чи політичної сфери. Воно набуло ознак стратегічного нематеріального ресурсу. Гендерний баланс функціонує, як відновлювальне джерело енергії, тобто чим активніше держава та інституції впроваджують принципи рівності, тим вищим стає людський капітал та здатність до самооновлення [77].

Ресурсна база гендерного балансу відображається у здатності оптимізувати суспільні процеси. Зокрема, коли доступ до ресурсів влади та самореалізації розподіляється рівномірно, суспільство перестає працювати «впівсили». Таким чином, залучаються когнітивні та креативні навички обох гендерних груп, що дає змогу для інноваційного розвитку. Гендерний баланс виступає не статичним показником, а динамічним інструментом, який перетворює потенційну енергію суспільства на соціальні, політичні та економічні здобутки.

В умовах зовнішньої збройної агресії гендерний мейнстрімінг стає не просто питанням рівноправності, а стратегією виживання та трансформації ролі жінок в системі безпеки громади. У світі, коли чоловічий ресурс переміщується на фронт, тоді жінки стають головними суб'єктами прийняття рішень, забезпечуючи стабільність інституцій [35]. Вказане підтверджує, потребу в перегляді протоколів управління від ієрархічних моделей до мережевих, де саме жіноче лідерство проявляється через швидку адаптацію до змін та гнучкість в усіх сферах життя.

Перше - це жіноче лідерство у територіальних громадах та тилу. В цьому випадку, гендерний баланс стає ресурсом безперервного управління. Значна частина чоловіків мобілізована, тому жінки перебирають на себе управління громадами, критичної інфраструктурою та підприємствами.

Критичний дефіцит чоловічих кадрів в тилу призвів до того, що жінки забрали на себе технічне обслуговування та стратегічне керівництво об'єктами, що раніше вважались лише «чоловічими». Наразі це стосується більше управління енергомережами на місцевому рівні, логістичними маршрутами постачання палива, зброї та продуктів. Також стосується керівництва комунальними підприємствами, де основними інструментами стає інтенсивна перекваліфікація та подолання стереотипів щодо «лише чоловічої роботи та складних технічних ролей» [71].

Жіноче лідерство у тилі громадах зосереджується на створенні багаторівневих систем підтримки та трансформує роль громади з умовного розподілу продуктів харчування на складну екосистему. Жінки фокусуються на створенні програм підтримки та допомоги не лише в розрізі фронту, а також забезпеченні в інтеграції внутрішньо переміщених осіб у локальну економіку. Жінки – лідерки ефективніше вміють вибудовувати горизонтальні зв'язки з міжнародними фондами, організаціями та сусідніми громадами, що дозволяє залучати ресурси в обхід застарілих вертикальних бюрократичних систем [70].

Отже, жіноче лідерство в умовах збройної агресії демонструє більшу гнучкість у встановленні прямих контактів з міжнародними муніципалітетами та неурядовими організаціями. Вони не чекають на державні субсидії, а навпаки ініціюють прямі угоди з містами-побратимами, організовують донорські проєкти, що дозволяє швидко розгортати спеціалізоване обладнання, медичне обладнання та генератори. Швидке адаптування до ситуацій робить систему постачання більш автономною, ніж бюрократичні затримки на центральному рівні [20].

Таким чином, для того, щоб жіноче лідерство було ефективним в роботі громада має змінити соціальну інфраструктуру. При цьому варто пам'ятати, що на жінок лягає догляд за дітьми, сім'єю, багато домашніх обов'язків, які досі вважають суто жіночими, тому управлінське рішення має полягати у створенні муніципальних дитячих просторів та центрів денного перебування, куди буде реально потрапити. Такі зміни дозволять

звільнити великий часовий ресурс жінок для виконання керівних функцій на підприємствах чи в органах влади.

По-друге, підприємство стає основою локальної економіки в умовах зовнішньої збройної агресії. Лідери мають забезпечувати та заохочувати самозайнятність жінок через мікрогранти та спрощення доступу до оренди та купівлі майна, як рухомого так і нерухомого. Таким чином, економіка держави стає стабільнішою та дозволяє підтримувати податкові надходження навіть за умови зупинки великих промислових об'єктів.

По-третє, на фоні сьогодення питання психологічного супроводу залишається актуальним. Психологічна стійкість жінок-фаундерів є ключовим для забезпечення створення жіночих професійних спільнот. З цього випливає поняття «рівний-рівному», де досвідчені керівники допомагають своїм колегам, які щойно обійняли посаду. Такий підхід формує нову політичну культуру в громаді та соціумі, що базується на солідарності та спільному подоланні викликів агресії [17].

Щодо питання подолання дефіциту кадрів у «традиційно чоловічих галузях» сьогодні є не просто соціальною ініціативою, а критичною умовою виживання та стабілізації української економіки. Галузі енергетики, металургії та транспорту найбільше вразливі. Дефіцит кадрів потребує навчання та перекваліфікації жінок для цих сфер, бо це пряма оптимізація економіки.

В умовах збройної агресії, коли значна частина чоловічого населення залучена до оборони держави, ринок праці стикається з проблемою забезпечення фахівцями, що ставить під загрозу функціонування критичної інфраструктури. У цьому контексті залучення жінок до перекваліфікації та навчання є невід'ємною частиною підняття економіки, а можливо навіть й обов'язковою. Жінки стають головними інструментами прямої оптимізації економічних процесів [33].

Суспільство відходить від моделі, коли інтелектуальний та професійний потенціал жінок ігнорувався через усталені стереотипи щодо «важкої» чи «не жіночої справи». Отже, гендерний баланс у промисловості

та будівництві виступає фундаментом економічної стійкості, бо він забезпечує гнучкість ринку праці та адаптивність до умов збройних конфліктів. Здійснення стратегії впровадження програм, де жінки за короткий термін можуть опанувати навички керування великогабаритним транспортом, обслуговування електромереж, операторської роботи на технічних виробництвах та робота в критичній інфраструктурі [23].

Водночас, сучасна автоматизація та цифровізація робочих місць знижує вимоги до фізичної сили, а когнітивні навички та професійність стають основними критеріями відбору. Отже, інтеграція жінок у сектори промисловості та логістики заповнює нестачу робочої сили та сприяє формуванню стійкості та інклюзивної моделі розвитку, де безперервність виробничих циклів і стабільність державних надходжень не залежать від статі працівників. Можемо стверджувати, що це крок, який перетворює дефіцит кадрів на можливість для модернізації трудової екосистеми держави [12].

Гендерний баланс має потенціал самовідновлення, через культуру, мову, освіту, на відміну від матеріального та фінансового резерву, які вичерпуються. Відновлюваність забезпечується через зміну суспільних стандартів та моделей. Властивість відновлення створюється завдяки фундаментальній трансформації цінностей та виховних парадигм. Отже, коли технічні потужності потребують постійних інвестицій та обслуговування, то гендерно збалансоване середовище відновлює саме себе через мову, культуру та освітні стандарти. Загалом, створюючи умови для рівності сьогодні ми закладаємо механізм, який автоматично впроваджує стабільність для наступних поколінь.

В умовах збройних конфліктів, впроваджуючи принципи гендерного мейнстримінгу створюється механізм, який автоматично забезпечуватиме стабільність систем та моделей в майбутньому. Наразі, підхід мінімізує деструктивний вплив стереотипів і дозволить державі ефективніше використовувати людський капітал.

Отже, гендерний баланс нематеріального ресурсу, виступає як інвестиція в інклюзивну архітектуру майбутнього, де справедливість конвертується у високу життєстійкість держави.

Одним з пунктів нематеріального ресурсу є інноваційний потенціал, який в умовах гендерного мейнстрімінгу не лише про нові технології, а також про зміну суспільного мислення. В умовах дефіциту ресурсів організаційна та інтелектуальна гнучкість стає вирішальним фактором виживання.

Загалом, інноваційний потенціал проявляється у перегляді технічних стандартів, які раніше ігнорували всі відмінності. Оборонні інновації застосовується в розробці засобів, форми, захисту, медичного обладнання та ергономіки техніки з урахуванням потреб як чоловіків так і жінок. Також, будь-які конфлікти провокують переводити державні сервіси в онлайн режим для зручності та гнучкості в будь-яких умовах. Гендерний мейнстрімінг виступає в цій сфері гарантом того, що цифрові документи будуть доступні для всіх груп, стимулюючи розвиток інклюзивного IT-сервісу [12].

У цьому контексті, зовнішня збройна агресія руйнує вертикальні зв'язки, тому інновація гендерного підходу полягає у переході до мережових та горизонтальних структур. Наприклад, жінки все більше стають архітекторами горизонтальних мереж підтримки. Щодо створення умов для професійної реалізації жінок у «чоловічих галузях» таких як: енергетика, розмінування, промисловість, будівництва, критична інфраструктура. Жінки, важливі в цих галузях, чим швидше змінюється ролі, тим адаптивніше має бути суспільство. Особливо позитивно, такі зміни впливають на енергетичну інновацію, що дозволяє державі здійснювати технологічний стрибок, використовуючи весь наявний інтелектуальний фонд.

Отже, інноваційний підхід полягає у тому, що гендерна рівність сьогодні дає свої дивіденди у таких сферах як оперативна ефективність, де людський ресурс використовується як потужний каталізатор бойових дій.

Також, підхід є готовим підґрунтям для модернізації країни, де немає бар'єрів для талантів. Таким чином, інноваційний потенціал – це здатність суспільства перетворити кризу на відновлення та зміну старих догм. Ми не повертаємо «все як було раніше», а держава впроваджує нові протоколи взаємодії, де головною цінністю стає людина та її компетентність, а не відповідність старій моделі.

Таким чином, досліджено питання гендерного балансу як нематеріального ресурсу відновлення суспільного розвитку, як інвестицію в інклюзивну архітектуру майбутнього суспільства.

2.2. Наративні конструкти гендерного мейнстримінгу

У науковому дискурсі гендерний мейнстримінг розглядається не лише як організаційна стратегія, а як потужний дискурсивний конструкт, що трансформує традиційну ієрархію влади. Поняття «дискурсивності» в контексті гендерного мейнстримінгу передбачає аналіз того, як ідеї гендерної рівності вербалізуються в політичних документах, медійному просторі та суспільній свідомості, формуючи нову соціальну реальність.

Таким чином, дискурс гендерного мейнстримінгу виконує декілька функцій. Когнітивну функцію, тобто пропонує нові категорії мислення, наприклад: гендерну чутливість – здатність помічати, реагувати та розуміти нерівність, сексизм та стереотипи пов'язані не лише зі статтю людини, а й іншими факторами. Також, існує поняття гендерного розриву, яке більше стосується категорій заробітної плати чоловіків та жінок. Наразі, говориться про середню зарплату чоловіків та середню зарплату жінок, яка відрізняється в 18,6%, тобто жінки отримують менше, ніж чоловіки на однаковій посаді чи маючи однакову кваліфікацію [27].

Водночас, об'єм робочих задач не зменшується у жінок, а навпаки може збільшуватись, тож варто зазначити, що гендерні зміни дуже важливі на робочому місці. Гендерний чутливий підхід забезпечує реагування на

потреби суспільства. Розглянемо ситуації під іншим кутом гендеру, де жінки частіше зіштовхуються не лише з дискримінацією з приводу віку, статі, а й з тим, що потрібно кожен раз доводити свою професійну здатність, особливо, в оборонних структурах [87].

Таким чином, жінка повинна доводити професійну здатність обороняти державу, бо досі вважається, що це не жіноча справа. Можемо побачити плакати з лозунгом «Воювати не жіноча справа», хоча з початком збройних конфліктів у світі, воювати стало безпосередньо і жіночою справою.

Зауважимо на ситуацію в Ізраїлі, де жінок інтегрують у військову сферу. Загалом, Ізраїль є однією з небагатьох країн, де є загальний військовий обов'язок для всіх. Армія Ізраїлю (ЦАХАЛ) є потужним інструментом первинної соціалізації та професійної підготовки, жінок залучають у всі підрозділи, де вони можуть набути навичок не лише практичної підготовки, а також кібербезпеки та Data Science. Такий підхід до армії створює групу кваліфікованих кадрів, які після демобілізації можуть стати основою для забезпечення відновлюючого та інноваційного потенціалу країни. Отже, жінки у збройних силах дають можливість не лише збільшити чисельність армії, а також знизити навантаження на чоловіків [40].

Водночас, армія Ізраїлю строкова і далеко не всі громадяни залучаються до неї, тоді ж як в Україні армія контрактна на 3 роки та на рік, де залучають більшість чоловіків. Ізраїль та його приклад в жіночому підприємництві в секторі High-Tech демонструє високе співвідношення між гендерною інклюзією та темпами зростання ВВП. Існують гендерні програми підтримки, які спрямовані на нівелювання системних бар'єрів для жінок - підприємниць [49].

До прикладу, у Вірменії, яка десятиліттями перебуває в стані закоренілого конфлікту навколо Нагірного Карабаху (Арцаху), гендерні наративи розвивалися іншим шляхом, де домінував конструкт «жінки-берегині». В умовах постконфліктних загрози та демографічної кризи вірменський суспільний дискурс під впливом націоналістичних та

релігійних інституцій закріпив за жінкою стереотип берегині, тоді ж як чоловік виконує роль «захисника-мученика». Будь-які спроби впровадження інструментів гендерної рівності стикались з наративом «загрози національній безпеці та традиційним цінностям». Феміністичні ініціативи та ідеї гендерної рівності вважались такими, що послаблюють націю та єдність суспільства та відволікають від головної мети — виживання держави[19].

Водночас, після ескалації конфлікту у Вірменії почав зароджуватися конструкт, де жінки масово долучаються до оборони країни та проходять обов'язкові курси тактичної підготовки та домедичної підготовки. Наразі, суспільство Вірменії переформатовується з патріархальних стереотипів та відкриває новий простір для інтеграції гендерного мейнстрімінгу [19] .

В умовах збройно агресії гендерний мейнстрімінг залишається не тільки теоретичною концепцією, а ще стає стратегічною технологією управління державних ресурсів. Інструментом трансформації стають наративні конструкти, стійкі смислові моделі, які формують нове сприйняття ролі особистості в системі національної оборони та відродження. Зауважимо, що є традиційні наративи, такі як: воєнні, які часто марганалізують певні групи населення, даючи жінкам роль пасивних жертв або жінок, які потребують захисту. Можна вважати, що це деконструкція наративу «вразливості та суб'єктності». Починається реалізація політики гендерного мейнстрімінгу з когнітивного зсуву: жінки в умовах збройної агресії вибудовуються як активний суб'єкт, тобто військовослужбовиця, лідерка громади, депутатка, волонтерка, підприємниця [49]. Отже, такий наратив закріплюється через офіційні стратегії, де участь жінок у секторі оборони вважається не як виняток, а як необхідний стандарт гендерного суспільства. При цьому, такий підхід дозволяє легітимізувати специфічні потреби, такі як: розробка жіночої амуніції, яка дозволить жінками відчувати себе більш комфортно.

Водночас, державний дискурс транслюється, як ідея що гендерна рівність – це головна відмінність від агресора. Вважається, що наратив про

рівноправ'я стає частиною національної ідентичності. Отже, другий наратив це про демократичну стійкість проти авторитарного патріархату.

Політика гендерного мейнстрімінгу проєктується в дипломатичність та процеси євроінтеграції. Умови за яких міжнародна допомога та внутрішня стабілізація суспільства базується на принципі поваги до прав усіх груп, що і дає змогу підсилити довіру до державних інституцій [28].

Загалом, наратив про демократичну стійкість у протистоянні з авторитарним патріархатом є складною темою. Він охоплює політичні, суспільні та культурні аспекти. При цьому, протистояння часто виходить за межі політичних систем, зачіпаючи закоренілі соціальні норми та цінності. Щодо авторитарного патріархату, то це чітка вертикаль влади, де рішення приймаються з вершин і до низу. Авторитарний патріархат з обмеженням, а інколи, навіть з відсутнім впливом суспільства на політичні процеси.

В часи постконфліктного відновлення на прикладі Руанди розкриваються типові наративні конструкти, які формуються під впливом масштабного насильства. У Руанді після геноциду 1994 року, де сексуальне насильство використовувалося як зброя знищення, жінки стають відновленням держави. Оскільки після трагедії жінки становили близько 70% усього вцілілого населення, держава опинилася в ситуації, де патріархальний устрій фізично не міг функціонувати. Жінку почали позиціонувати як єдину силу для відновлення держави та запровадити революційну 30-відсоткову квоту для жінок у парламенті, що зрештою вивело країну на перше місце у світі за кількістю жінок-депутаток. Проте мінусом такого наративу стала державна фемінізація, яка відбувалась достатньо стрімко та згори вниз, через що реальні проблеми пов'язані з геноцидом, бідністю та стереотипами щодо дітей, народжених від воєнних зґвалтувань були другорядними в політиці [15]. Зауважимо, що в Україні до 2019 року було 8% жінок в парламенті, а лише в 2019 році ця кількість змінилась на 20%. Водночас, деякі держави тоді вже перевищили 40% жінок у законодавчих органах яскравим прикладами є Руанда [50].

Водночас, є прагнення до повного контролю не тільки над політичним життям, а ще й над соціальним, культурним та навіть приватним життям. Важливо зауважити, що тут влада не підзвітна народу. Система використовує риторику сильного лідера, захисника традицій для легітимізації своєї влади. Отже, опора на консервативні цінності, які включають підпорядкування нормам та обмежують індивідуальну свободу для жінок, меншин та різних соціальних груп, які не відповідають «традиційному» уявленню про суспільство.

Таким чином, вважаємо, що демократична стійкість означає здатність суспільства та інститутів витримувати тиск, адаптуватися до викликів та зберігати демократичні принципи. Незалежно від того чи мають вони справу з авторитарними та патріархальними загрозами.

Отже, демократична стійкість проявляється в здатності громадян до самоорганізації, волонтерства та протестів, що формує горизонтальні зв'язки, які є ключовими. Також, незалежність інститутів, таких як судова система, вільні медіа, громадянське суспільство та освітні установи, які є опорою демократії. Демократія відрізняється від патріархату, плюралізмом думок та культур. Демократія прагне до рівності та захисту прав усіх груп населення, включаючи маргіналізовані групи в патріархальних системах. Вона потребує відмови від нав'язування та ідеологічного пресингу – це є основною відмінністю демократичних суспільств. Водночас, у протистоянні з авторитарною системою демократія не може перемогти симетричною війною та змагаючись ресурсами. Шлях до перемоги демократії асиметрична війна, де перевагами є швидкість, гнучкість та інноваційність, тобто прояви свободи демократичних суспільств [90].

Реалізація гендерного мейнстримінгу неможлива без зміни мовного простору. Тобто, використання фемінітивів та гендерно-чутливої лексики в офіційних звітах та документах акцентує на внесок кожного. Сильне суспільство не піддається маніпуляціям та пропаганді, які використовуються авторитарними режимами. Демократичні держави

потребують підтримки, щоб протистояти автократіям, які координують свої дії, створюючи автократичні корпорації [42].

Отже, такий наратив є актуальним у демократичній рецесії, коли кількість повноцінних демократій у світі скорочується, а авторитарні режими розширюються. При цьому, авторитарні патріархати часто експлуатують вразливі місця демократій, такі як внутрішні кризи, поляризація суспільства, гендерна чутливість, економічна нерівність та корупція для розпаду еліт з середини. Можлива поява «націонал-патріотичного авторитаризму», який нав'язує внутрішній примус та обмеження свободи замість прояву справжньої солідарності.

Стійкість демократії – це не лише період миру, але і випробування, такі як зовнішня збройна агресія. Коли попри руйнування, хаос та кризу держава демонструє демократичну стійкість, то руйнуються стереотипи про занепад країни, яка протистоїть агресії, якщо у неї є підтримка суспільства.

Демократична стійкість у протистоянні авторитарному патріархату не просто політична система, а прояв життєдіяльності суспільства та здатності до самооновлення та збереження власних цінностей та захисту прав і свобод громадян в умовах постійних викликів та стресу, які спричиняє збройні агресія.

Важливим є наратив економічної мобільності у відбудові. Збройна агресія руйнує традиційні принципи праці. Професія без статі стає основою для функціонування економіки. Держава починає впроваджувати програми перекваліфікації для жінок у закоренілих «чоловічих професіях», тобто сфери енергетики, логістики, ІТ-сфера, промисловість, інфраструктура. Гендерний мейнстрімінг в цьому як запобіжник від післявоєнної кризи безробіття, який гарантує, що ресурсний потенціал населення буде використовуватись. Таким чином, можна вважати, що перекваліфікація жінок посприяє відновленню та відбудові держави.

Отже, реалізація наративів через гендерний мейнстрімінг дозволить суспільству адаптуватися до екстремальних умов під час зовнішньої збройної агресії. Відповідно змінюються застарілі ієрархії та вибудовується

нова горизонтальна модель солідарності, де кожна людина є цінним активом. Система в таких умовах стає гнучкою та мінімізує внутрішні конфлікти, тобто держава стає фундаментом для інновацій. Рівність стає робочим інструментом стабільності, а не просто формальним гаслом.

2.3. Ідеологізація VS деідеологізація експертного та політичного поля гендерними стереотипами

Загалом, історія людства будувалась тривалий час на стереотипах, де були закоренілі та чіткі розподіли ролей, які здавались непохитними на довгі століття. Проте, ми пройшли шлях від підпорядкування звичаям до активного переосмислення ролей.

По-перше, часи патріархального консенсусу. У період, де поняття «стереотип» не існувало, тому що не було альтернативи, був лише біологічний детермінізм. Таким чином, фізична сила чоловіка визначала його роль у суспільстві та сім'ї, звідси і пішло «чоловік-воїн», тоді як жінка вважалась «берегинею домашнього вогнища» з репродуктивною функцією, тому її свобода обмежувалась лише домом. Такий природний або божественний порядок, вважався єдино правильним та не піддавався сумніву. Також, релігійна доктрина закріплювалась ієрархією, де жінка підкорялась чоловікові.

У результаті досвід Боснії і Герцеговини доводить, що навіть найпрогресивніше законодавство та плани дій, які ухвалені під тиском міжнародної спільноти можуть залишитись «на папері», якщо не зможуть деконструювати маскулінні міфи та стереотипи про жінок-берегинь [52] .

По-друге, епоха Просвітництва та критичного мислення. У цей період відбувались перші виклики стереотипам, коли філософи започаткували позиції щодо рівності прав всіх. Вважалося, що «інтелектуальна слабкість» жінки – це не вроджена риса, а наслідок відсутності освіти, тоді це почалось сприйматись, як штучне обмеження.

Першою, хто почав аргументувати, що жінки лише здаються менш інтелектуальними через брак освіти стала Мері Волстонкрафт [91]. У своїй праці «На захист прав жінок» 1792р, де Мері стверджувала, що жінки за природою не є нижчими за чоловіків, а жінкам просто потрібно дати освіту. Після цього з'явилося твердження, що характер людини формується вихованням, а не гендером [58].

Кінець 19 століття та початок 20 століття з'явився новий термін суфражизм або боротьба за жіноче право та перша хвиля змін. Перша світова війна стала поштовхом до глобальних змін. Чоловіки були на фронті, тоді як господарство повинно було підтримуватись, тому жінки почали йти на заводи, займатись агровиробництвом, працювати в державних установах, опановуючи закоренілі чоловічі професії [21]. Таким чином, стереотип суто «чоловічих ролей» та «жіночу нездатність до важкої праці» відійшов на другий план, показавши реальність. Отже, ґрунт для суфражисток, які в той час активно просували свій наратив та вибороли право голосу, довівши, що політичне мислення не має гендеру.

Наступною хвилею стала революція в 1960-1980х рр. – етап, де почалось розмежування від біологічної статі до соціального гендеру. Водночас, з'являється термін «гендер» як соціальна стать. Суспільство почало по іншому дивитись на жінку, прийшло осмислення стереотипу «жінки домогосподарки» та з'явилась критика. Французька екзистенціалістка, феміністка та письменниця Сімона де Бовуар стала маніфестом проти стереотипів завдяки своїй фразі *«Жінкою не народжуються, нею стають»*. Сімона де Бовуар відома своєю працею «Друга стаття» 1949р., де був описаний аналіз становища жінки в суспільстві, який став основою фемінізму другої хвилі [64].

Науковці почали говорити про деконструкцію маскулінності, де емоційна закритість чоловіків є шкідливою установкою, а не ознакою сили [59]. Стереотип сильного чоловіка, що не плаче – почав шкодити самим чоловікам, тобто стереотипи стали «кліткою» для обох статей.

В епоху індивідуалізму та різноманітності стереотипи перейшли у площину переформативності. Джудіт Батлер – гендерна теоретикня, яка висловила думку, що ми щодня граємо свою статтю, наслідуючі нав'язані стереотипи суспільства. Сучасне ставлення суспільства до стереотипів ґрунтується на особистих якостях, таких як: лідерство, емпатія, раціональність та не залежить від біологічних характеристик [88].

Існувала Третя хвиля та так звана інтерсекційність, тобто в цей час ставлення до стереотипів стало складнішим. З'явилися нові образи та культури від сильних та незалежних акторів в кіно до чоловіків, які займаються вихованням дітей та беруть декретні-відпустки, котрі стереотипно вважались лише «жіночими привілеями» [62]. Усвідомлення прийшло, що гендер не можна розглядати окремо від раси чи орієнтації. З 2022 року функціонує кімната Міністерства закордонних справ у партнерстві з UNICEF, нею скористалися 96 дітей із 71 сім'ї співробітників МЗС (56% жінки, 44% чоловіки) [51].

На сучасному етапі світ змінився кардинально, відбувається деконструкція стереотипів. Зміни відбулись в наслідок збройного конфлікту росії проти України, де знову військова та оборонна сфера змінюється, де стереотипи вже не діють [82]. Сьогодні військові не лише чоловіки, а також і жінки. Відбувається заміна стандартів та ролей, жінки – медикни, жінки-командири, танкістки та жінки, що заповнили сферу дронів БПЛА, стаючи операторами [30]. Також, зростає популярність гендерно-нейтрального виховання та моди (unisex). Гендер стає м'якшим, тобто підлітки та діти змінюють свій гендер на нейтральний, тоді як суспільство повинно сприйняти це. Також, компанії впроваджують політику різноманітності (DEI), борючись з невидимим бар'єром для жінок у кар'єрі. Водночас, глибока трансформація суспільства ще триває, через відкати до консерватизму (традиціоналізму).

Додаток 2

Гендерні стереотипи й дискримінація чоловіків [56]

сфери	Приклади, аргументи
Сімейна сфера, татівство	Жінка має можливість уникнути материнства. Проте чоловік не має права наполягати на народженні небажаної для жінки дитини
Працевлаштування, ринок праці загалом	Пізніший вік виходу чоловіків на пенсію, хоча їхнє здоров'я гірше, ніж здоров'я жінок, середня тривалість життя менша, умови праці важчі. Упереджене ставлення до чоловіків, які залучення до традиційно «жіночих» професій.
Виховання дітей, освітня сфера	Виховання вважається передусім жіночою сферою, чоловікам не просто вступити до відповідних освітніх закладів і працевлаштовуватися у сфері освіти, зокрема дошкільній
Здоров'я	Існують різноманітні програми боротьби з раком молочної залози, програми зі збереження репродуктивного здоров'я жінки. Проте відповідних програм зі збереження чоловічого здоров'я майже немає. Єдина галузь, що стосувалася здоров'я чоловіків була військова медицина.
Насильство	Чоловік як потерпілий від насильства, зокрема з боку жінки, не сприймається серйозно. Чоловік повинен бути готовим захистити жінку в разі вуличного насильства.
Армія і військова сфера	Військове зобов'язання та обов'язкова строкова служба для всіх чоловіків – це відсутність вибору для молодих чоловіків, які можуть не хотіти рік чи два роки свого життя присвятити військовій муштрі.
	Вважається, що саме жінки потребують більше приватності та кращих умов у публічному просторі. Тому буває, що в чоловіків немає роздягалень або вони мають гірші умови в туалетах.

	Чоловіки, які стежать за своєю зовнішністю можуть сприйматися негативно
Законодавча дискримінація і покарання за недотримання Законодавства	Може порушуватися право на опіку. В разі розлучення здебільшого, за рівних інших умов, суд залишає дітей під опікою матері, зводячи роль батька до платника аліментів. У сфері громадянського права є безліч спеціальних нормативних актів щодо захисту жінок (особливо матері та дитини) .

Отже, можемо побачити як змінювалась хронологія гендеру та стереотипів щодо нього. Суспільство відійшло від закоренілих моделей «чоловіка, як воїна» та «жінки-берегині» до більш сучасних ролей, коли жінки вже мають свої права та свободу. Тобто цей шлях демонструє нам поступове звільнення особистості від очікувань суспільства, де цінністю стає людина, а не її шаблонність.

Водночас, сучасний дискурс гендерних стереотипів перестав бути суто академічним, він стоїть на межі зіткнення між ідеологічним маніпулюванням та спробами раціонального аналізу. Таким чином, термін ідеологізація – це процес, де гендерні стереотипи стають інструментом для досягнення політичної влади. Таким чином, традиційні ролі чоловіка та жінки значиться, як єдина база стабільності держави. Загалом, будь-яка критика стереотипів буде вважатися, як загроза моралі та національній безпеці, тобто це консервативна ідеологізація.

З одного боку, боротьба зі стереотипами може бути ознакою ідеології, коли вона стає догматичною. Політична доцільність стає на заміну експертного аналізу, тоді як будь-які зауваження щодо біологічних чи культурних особливостей стають табу. Таким чином, боротьба за рівність перетворюється на боротьбу за ідеологічну лояльність.

З іншого боку, процес деідеологізації – це спроба очистити гендер від клейма емоційності гасел та повернути в модель доказовості та прагматизму. Замість того, щоб ділити світ на правильні та неправильні

ролі, деідеологізований підхід досліджує, як конкретні стереотипи впливають на ринок праці та рівень домашнього насильства.

Зауважимо, що існує економічний прагматизм, який є основним чинником деідеологізації в політиці. Таким чином, держава розглядає гендерні стереотипи не як питання моралі, а як питання ресурсів. Тобто якщо стереотип заважає жінці навчатись, працювати, а чоловіку брати відпустку по догляду за дитиною, тоді це призводить до неефективного використання людського капіталу. Отже, політика, яка формується на цифрах, а не на гаслах є деідеологізованою.

Отже, головною проблемою сучасності є участь «між двома вогнями», де політики очікують від експертів та науковців підтвердження своїх ідеологічних тез, не звертаючи уваги на аргументованість та об'єктивність істини. Корупція експертності відбувається, коли експерти підігрують політичним запитам, тобто маніпулюють статистикою на виборах. Деідеологізація можлива лише тоді, коли політики сприймають гендерні стереотипи як проблему, а не як змогу маніпулювання виборцями.

Отже, сучасне суспільство спостерігає за парадоксом, чим більше в суспільстві з'являється наукових даних про гнучкість гендерних ролей, тим активніше це використовується в політичній ідеологізації. Таким чином, політичне поле стає простором, де боротьба зі стереотипами часто перетворюється на стереотипу поведінку, а експертна думка змушена доводити свою нейтральність.

РОЗДІЛ 3. ГЕНДЕРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Екзистенційність і доктринальність гендерної чутливості національної безпеки

Російсько-українська війна докорінно змінила сучасний світ та уявлення про національну безпеку держави. Сьогодні ця війна не просто суха статистика зброї, техніки та площі – ця війна про людей та їх потенціал. Щодо екзистенційності гендерного мейнстрімінгу, то він проявляється у визначенні того, що перемога та безпека держави неможлива без залучення усього ресурсу нації та людського потенціалу незалежно від статі [16].

Початок повномасштабної війни, виявив агресію не лише проти держави, а й проти громадян, тому стає неможливим ігнорування потреб та можливостей будь-яких груп населення. Вкотре підтверджується, що немає значення який в тебе гендер, коли руйнується національна безпека. Екзистенційний вимір показує, що система безпеки повинна бачити всіх людей з їх різними викликами та потенціалами, якщо система не бачить, то вона втрачає ефективність та обороноздатність держави.

Загалом, для України гендерна рівність в умовах зовнішньої збройної агресії в секторі безпеки перетворюється на стратегічну необхідність для збереження держави. Можемо стверджувати, що національна стійкість сьогодні тримається на здатності жінок до трансформації від «берегинь» до пілотів бойових літаків, бойових медиків та штурмовиків. Сьогодні жінка – це не тільки про тил, це і про бойові підрозділи, де жінки складають 20% від особового складу підрозділу [12]. Зауважимо, що важливим аспектом сучасної гендерної політики є подолання стереотипного сприйняття військової служби як виключно «чоловічої сфери». Катерина Левченко наголошує, що жінки мають право обирати будь-які військові спеціальності відповідно до власних здібностей та професійних компетентностей. В умовах російської збройної агресії українські жінки довели свою спроможність ефективно виконувати бойові та управлінські завдання, що сприяє руйнуванню традиційних гендерних

стереотипів і формуванню більш інклюзивної моделі сектору безпеки та оборони [55].

Тоді, як роль держави залишається в забезпеченні придатних умов для служби та роботи не лише жінок, а й чоловіків, і на здатності захистити цивільне населення від специфічних ризиків та загроз пов'язаних з війною [89]. Важливо зазначити, що чоловічий досвід є також невід'ємною частиною аналізу деконструкції стереотипів «гегемонної маскулінності», де ця модель «справжнього чоловіка» є частиною культури та формування нових ролей лідерства. У біологічному-детерміністському підході «бути чоловіком» означає «не бути жінкою», тобто ця маскулінність стає протиположною фемінності [41]. Роль чоловіка виявляється через подолання внутрішнього опору інституційним змінам, так як чоловіки складають переважно більшість керівного складу оборонної системи. Таким чином, залученість чоловіків у гендерне питання є визначальним фактором успіху. Вбачається перехід від суто жіночого питання до розуміння його як інструменту ефективності, який дозволяє мінімізувати дискримінаційні практики [37].

Другим фактором, гендерного мейнстрімінгу є емоційна складова чоловіків, яка загострюється під час бойових дій. Існує поняття криза маскулінності, де відбувається втрата ролі основного здобувача та привілеїв, тобто патріархальних дивідендів. Таким чином, їх «незламність» підривається емоційною нестабільністю, яка створює бар'єри для своєчасного звернення за психологічною та медичною допомогою. В такому випадку, гендерно-чутливий підхід передбачає розвиток мереж психосоціальної підтримки та дестигматизацію ментальних розладів (ПТСР), які є важливими для збереження кадрового потенціалу армії [47]. Отже, ці зміни вплинули на трансформацію чоловіків в контексті відповідального батьківства, тому що зріс попит на реалізацію чоловіками батьківських прав по догляду за дитиною, декретними відпустками. До прикладу, в межах соціальної реклами з привернення уваги до татівства у Швеції було оприлюднено статистичну інформацію: в країні приблизно 2,25

млн татів віком від 15 до 106 років. 25% татів мають 1 дитину, а 9% - 4 і більше дітей [76]. Таким чином, запити стимулюють законодавчі зміни щодо відпусток по догляду за дитиною не лише для жінок, а й чоловіків, військовослужбовців. Перед чоловіками дедалі частіше постає виклик, як поєднати емоційну сферу та матеріальне забезпечення.

Отже, залученість чоловіків до гендерного мейнстрімінгу виступає механізмом модернізації збройних сил, що дозволяє створити систему, де ефективність ґрунтується на здібностях та професіоналізмові. Чоловіки не лише як об'єкти впливу змін, а й суб'єкти створення нової військової культури, що буде відповідати цінностям демократичного суспільства.

Доктринальність визначає, що гендерна чутливість має бути фундаментальним принципом, який буде закладений у законодавство, воєнну доктрину та статuti. Гендерна чутливість зобов'язана бути не моральним вибором командирів чи активістів, а стійким принципом на законодавчому рівні.

Доктринальний підхід вимагає перегляду ландшафту безпеки: від інклюзивності під час прийняття стратегічних рішень до розробки логічних ланцюгів, які враховують відмінності військовослужбовців. Потребує створення нових та конкретних алгоритмів протидії сексуальній експлуатації та насильству як інструментам війни. Також, розбудова системи реабілітації, яка працюватиме з різним травматичним досвідом чоловіків та жінок. Таким чином, такі аспекти повинні стати офіційною частиною доктрини та перетворитися на обов'язкові стандарти, які роблять систему передбачуваною та сумісною з стандартами НАТО.

Водночас, головне місце в цій системі займає термін гендерно чутливої національної безпеки, як нового етапу для розвитку держави. Безпека кордонів починається з внутрішньої безпеки держави. Повинна включати боротьбу з гендерним насильством та домашнім насильством, яке в умовах війни має загострення. Під гендерним насильством мається на увазі насильство, яке чинять переважно чоловіки проти жінок, тому ООН вирішила виділити окремий тип насильства проти жінок (VAW) в основі

якої лежать владні стосунки між чоловіками й жінками. Ентоні Гідденс звертає увагу, що домашнє насильство було звичним аспектом шлюбу в середні віки та в ранню добу індустріалізації. Також, англійський соціолог наводить статистичні дані: «Дослідження, проведені в чоловічих в'язницях, показують, що приблизно 15% в'язнів гвалтують». У в'язниці це може тривати роками, оскільки це є невід'ємною частиною залякування та повсякчасного контролю» [29]. Отже, згвалтування як гендерна форма насильства базується на домінуванні й контролі та владних відносинах, що будуть ознаками нормативної маскулінності.

На основі аналізу бачимо, що вивчення гендерно зумовленого насильства в умовах збройних конфліктів є неповним без дослідження суспільних та індивідуальних ресурсів опору насильницьким діям. Гендерно зумовлене насильство є реаліями російсько-української війни, тому що характерний прояв мілітаризованого культу маскулінності є типовим для російського світогляду. Тобто військовим-гвалтівникам було байдуже, хто є об'єктом насильства, а ним могла стати будь-яка людина, незважаючи на її стать. Отже, типовим прийомом агресорів є поширення відео матеріалів, що стосуються насильницької діяльності для шантажу та залякувань, які безпосередньо впливають на національну безпеку суспільства [18].

Аналізуючи гендер і мілітаризм, Джоан Нейджел зазначав про сексуально забарвлену природу війни та зображував ворога на війні, як «чоловіків-демонів» або «євнухів без чоловічої потенції» [12]. Зауважимо, що міжнародна правозахисна спільнота привертала до цих питань увагу.

19 червня 2015 року Генеральна Асамблея ООН заснувала Міжнародний день боротьби з сексуальним насильством в умовах конфлікту задля привернення уваги до необхідності закінчити з цими кризовими проявами та надати підтримку жертвам сексуального насильства [60].

До прикладу, Колумбія має досвід, визнання цінностей гендерної рівності, яка сприяє процесам миротворчості і повоєнного регулювання. У Колумбії жінки та їх організації брали участь у мирних переговорах, у тому

числі з боку Револьюційних збройних сил Колумбії (FARC) 1964 року. Таким чином, мирна угода була укладена за результатами цих компромісних переговорів і досі вважається однією з «гендерно інклюзивних» [80].

Отже, щодо гендерного насильства в оборонній складовій у суспільстві, то саме деструктивні маскулінні практики спричиняють це. Критичний аналіз перетину націоналізму й мілітаризму демонструють проблему мізогінії, яка втілюється у використанні масових зґвалтувань жінок ворога, як одного з видів боротьби.

З боку війни, гендерна чутливість є ефективністю, тобто вона дозволяє ідентифікувати приховані загрози та використовувати можливості, які раніше ігнорувалися через стереотипи. Також, залучення жінок до розмінування, розвідки чи технологічних розробок не просто заповнює дефіцит кадрів, а приносить нові підходи у вирішенні складних завдань. Отже, поєднання екзистенційного усвідомлення та доктринального закріплення гендерних принципів формує нове бачення української безпеки. Зауважимо, що безпека там, де кожен має право на захист та обов'язок захищати, маючи для цього всі необхідні ресурси та підтримку[81].

Таким чином, гендерна чутливість стає невід'ємним елементом оборонної доктрини, що дозволяє армії та суспільству бути більш адаптивним до загроз збройної агресії та підвищуючи рівень національної безпеки через подолання внутрішніх бар'єрів та гендерного насильства. Новий стандарт сучасної демократичної держави – це синтез екзистенційної потреби у всебічній мобілізації та доктринально закріплених рівних прав. Наразі, впровадження такої системи – це не тільки крок до перемоги, а й ґрунт для побудови стійкого, демократичного суспільства у повоєнний час, де безпека повинна гарантуватися кожному громадянину, незалежно від гендеру.

3.2. Культурно-ціннісна обумовленість гендерним мейнстрімінгом

Культурно-ціннісна обумовленість гендерного мейнстрімінгу є ґрунтовним аспектом впровадження політики рівності, оскільки будь-яка соціальна трансформація повинна відбуватися на конкретному етичному та історичному полі.

Гендерний мейнстрімінг є стратегією реорганізації, вдосконалення та оцінки політичних процесів, ефективність якої залежить від інтегрованості принципів рівності, які вкарбовані в цей культурний код суспільства. До прикладу, є держави в яких існує консервативний уклад гендерних ролей, тобто вони сприймаються часто як статичні або природні дані, де чоловікам відводиться публічна та домінанта роль, тобто «голова-сім'я», а жінкам приватна сфера та репродуктивна роль [52].

Гендерний мейнстрімінг в культурному аспекті вимагає деконструкції звичних ієрархій та переосмислення понять справедливості. Культурна обумовленість проявляється через мовні норми, виховні моделі та релігійні догми, які формують наше уявлення про те, що є важливим для суспільства. Тобто, те що для однієї культури є прогресом для іншої може бути загрозою. Таким чином, у державах з чіткою вертикаллю влади рівність трактується як загроза стабільності, натомість у демократичних державах вона розглядається як необхідна умова інноваційного розвитку.

Важливе місце в такій системі посідає Резолюція Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» 1325 (WPS) та низка інших документів [2]. Концепція змінює культурну парадигму сприйняття безпеки, переходячи від мілітаристського підходу до антропоцентричного. Резолюція ООН «Жінки, мир, безпека» була прийнята з метою сформулювати важливу позицію світового співтовариства з приводу того, що у світі в останні десятиріччя відбувається багато конфліктів та війн, від яких потерпають жінки в більшості серед цивільного населення. РБ ООН закликає всі сторони в збройних конфліктах дотримуватись міжнародно-правових норм, які стосуються прав жінок. Отже, суспільство потребує визнання жінки не лише як пасивної жертви конфлікту, яка лише потребує захисту, а й як

активної суб'єктної сили, здатної впливати запобіганню війнам та постконфліктному відновленню [67].

Зауважимо, що в секторі безпеки повинні бути представлені паритетно жінки і чоловіки. Жінки приносять в роботу кращі комунікаційні навички, але при цьому жінки залишають частіше роботу в секторі безпеки через перешкоди, такі як: невідповідна уніформа, брак зручностей на робочому місці, сексуальні домагання та кадрова політика, яка не враховує потреби жінок [61].

На сьогодні, із загальної кількості жінок-військовослужбовиць 13% - офіцери [71]. Отже, впровадження резолюції у межах гендерного мейнстримінгу вимагає подолання закоренілих стереотипів в культурі держав, де сектор оборони та дипломатії є виключно чоловічим доменом. Зміни передбачають трансформацію інституційної культури силових та оборонних структур в яких маскуліністські традиційно ототожнювалися з професіоналізмом.

Збройна агресія внесла у цей процес радикальні гендерні трансформації, які стали каталізатором змін у суспільному договорі. Руйнуються старі соціальні структури, в той час індивіди повинні вийти за межі гендерних сценаріїв, щоб досягти перемоги [83]. Жінки опановують професії, які раніше в культурах вважалися суто чоловічими. Жінки починають розмінювати території та приймати стратегічно важливі рішення у війську. Це не просто зміна кадрового потенціалу країни, а й глибинна трансформація ідентичності, де саме жіноче суб'єктність у сфері безпеки стає новою культурною нормою. Військовослужбовиця Олександра Давиденко «Вирва» стала першою жінкою в лавах НГУ, яка пройшла запеклі бої на Донеччині та 24 березня 2026 року отримала звання «Герой України» з врученням ордена «Золотої зірки» [39].

Отже, війна прискорює гендерний мейнстримінг, оскільки інклюзивність стає питанням національної ефективності, де держава не може дозволити ігнорувати потенціал будь-якої групи громадян. Трансформації готують ґрунт, щоб у післявоєнний період суспільство не

повернулося до патріархальних стереотипів, а навпаки закріпило нові цінності, як частину своєї модернізації.

Культурна цінність інклюзії заключається в залученості жінок до процесів прийняття рішень у сфері безпеки, що вносить дискурс щодо питання соціальної стійкості та доступу до ресурсів, довгострокової стабілізації громад, які частіше ігноруються в технічних воєнних планах.

Водночас, штучне обмеження участі жінок через культурні упередження означає добровільну відмову від половини інтелектуального потенціалу, що в умовах кризи є неприпустимістю. Мобілізація перемістила не тільки чоловіків, а й жінок на аналітичні, технологічні та керівні посади розширила національний пул талантів та допомогла зруйнувати ефект групового мислення. Гомогенні чоловічі колективи з схожим життєвим досвідом більш схильні до когнітивних упереджень та одноманітних рішень, тоді як інтеграція жінок приносить різноманітні та альтернативні рішення на поразки й ризики та дозволяє помічати варіанти рішень у логістиці та взаємодії з цивільним населенням [86].

Сучасна війна є війною нових технологій, алгоритмів, дронів та ІТ-рішень, де залучення жінок до сфер мілітарі-технологій, аеророзвідки та кібербезпеки помножує ресурсну базу країни, в якій ключовими факторами успіху стають системність мислення та швидкість обробки інформації. Водночас, інтелектуальна мобілізація жінок посилює спроможність держави у сфері стратегічних рішень, комунікацій та протидії дезінформації у військової дипломатії. Представництво жінок на міжнародній арені зміцнює імідж держави та підвищує рівень довіри з боку міжнародних партнерів [69].

Таким чином, наслідки такої мобілізації впливають на реформування оборонної системи та створення нової культури. Стимулюючи перехід від жорсткого авторитаризму до більш гнучких моделей управління, що ґрунтуються на командній роботі та спрямованості на отримання результатів.

В збройних конфліктах перемагає не той, хто більше володіє грубою силою, а той, хто здатний швидше адаптуватися та навчатися, глибше аналізувати та ефективніше управляти інтелектуальним капіталом. Гендерний мейнстримінг виступає інструментом еволюції культури в бік людяності та цивілізованості. Успіх такого процесу можливий за умови «локалізації» сенсів, де міжнародні стандарти рівності та безпеки стають частиною внутрішнього ціннісного запиту громадян, тоді як руйнуються «стандарти та скелі» колективної свідомості.

3.3. Емпіричний аналіз гендерних практик

У сучасному суспільстві емпіричний аналіз гендерних практик дозволяє вийти за межі теоретичних конструктів та дослідити, яким чином гендерні ролі, стереотипи та нормативні приписи реалізуються на практиці в звичайному житті індивідів. Дослідження показало, що не зважаючи на задекларовані на законодавчому та дискурсивному рівні принципи гендерної рівності та культурні моделі досі перебувають під значним впливом традиційних, а іноді й патріархальних уявлень маскулінності та фемінності.

Тенденція простежується особливо чітко в аналізі приватного сектору, а саме у сфері розподілу побутових обов'язків та догляду за дітьми. Загалом, результати опитувань свідчать про збереження «подвійної зайнятості» або «другої зміни» для жінок [72]. Навіть, коли в сім'ї працює двоє партнерів, велика частина емоційної, обслуговуючої та виховної роботи залишається за жінкою [12]. Водночас, іноді чоловіки включаються в такі побутові практики переважно ситуативно або для виконання завдань, які вважаються технічними чи фізично важкими, тоді як щоденна рутинна від приготування їжі до виконання домашніх обов'язків вважається суто жіночою сферою відповідальності. Таким чином, нерівність суттєво впливає на публічні практики та професійну самореалізацію.

Зауважимо, що у публічній сфері та на ринку праці емпіричні дослідження показують існування гендерної сегрегації, яка поділяється на горизонтальну та вертикальну.

По-перше, горизонтальна сегрегація базується на чіткому поділі професій на суто чоловічі або традиційні, такі як ІТ-сфера, будівництво, силові та оборонні структури, а також вищі керівні посади. Коли традиційно жіночим залишаються медицина, освіта, сфера обслуговування та соціальна робота. Емпіричний аналіз показує, що галузі з високою концентрацією жіночої праці є менш оплачуваними, що демонструє розрив в оплаті праці.

По-друге, вертикальна сегрегація, яка в науковій сфері називається «скляна стеля», підтверджується тим, що частина жінок на керівних посадах стрімко зменшується до зростання статусу та ресурсності посади. Під час опитувань жінки зазначали, що для досягнення бажаного кар'єрного рівня їм доводиться докладати вдвічі більше зусиль, ніж чоловікам та постійно доводити свою професійну компетентність. Таким чином, потенційне материнство та сімейний статус жінок сприймається роботодавцями як фактор ризику чи дефіциту лояльності до компанії [45].

У свою чергу, не менш важливим аспектом залишається трансформація маскуліnnих практик під впливом соціально-економічних змін. Емпіричний аналіз дозволяє стверджувати, що традиційна модель чоловічості переживає кризу через неможливість повної відповідності цьому стандарту в нестабільних економічних умовах. Таким чином, може відбуватися внутрішній психологічний конфлікт та стимулювання формування нових практик, таких як відповідальність батьківства. Сьогодні, спостерігається зростання кількості чоловіків, які готові брати декретні відпустки чи залучатися до догляду за немовлятами з перших місяців життя. З іншого боку, ці практики наражаються на суспільний скепсис та тиск з боку старшого покоління, яке розцінює відмову від пріоритету кар'єри чоловіка на користь сім'ї, як прояв слабкості. Нові прогресивні практики співіснують в одному просторі зі старими догмами, створюючи гібридні моделі поведінки [74]. Отже, узагальнюючи можемо

зробити висновок, що сучасна система гендерних практик перебуває в транзитному стані. Дивлячись на модернізацію свідомості молоді та появу нових моделей взаємодії, повсякденне життя суспільства все ще залишається прихованим механізми гендерної асиметрії, які стримують досягнення паритету та вимагають змін через інституційні та освітні програми.

Особливим є емпіричний аналіз впровадження гендерного мейнстримінгу в умовах зовнішньої збройної агресії, який дозволяє дослідити трансформації оборонного сектору України.

Зовнішня збройна агресія стала потужним каталізатором для руйнування стереотипів, бо кризові умови висунули на перший план критерії професіоналізму, мотивації, особистої ефективності незалежно від гендеру.

Дослідження цього питання показують на безпрецедентне зростання залученості жінок у збройні сили України та інші силові структури не лише в ролі медиків, а й для виконання бойових завдань. Жінки де-факто та де-юре засвоїли професії операторок безпілотних літаків, штурмовиків та снайперок, також артилеристок та не менш важливим командирок бойових машин та частин. Такий практичний досвід продемонстрував, що фізичні та психологічні конструкти, які раніше вважалися лише чоловічими є міфами, що нівелюються за умови належної підготовки та високого рівня індивідуальної стійкості.

Дослідження практик повсякденного життя армійського середовища під час бойових дій фіксують низку серйозних інституційних та матеріально-технічних викликів. Всупереч нормативному розширенню переліку бойових посад для жінок, військова інфраструктура довгий час залишається андроцентричною, тобто орієнтованою на чоловіка. Тоді як, практичний аналіз забезпечення підрозділів вказує на системні проблеми з адаптацією речового майна, засобів індивідуального захисту, військової форми та взуття під анатомічні особливості жіночого тіла.

Водночас, завдяки силам волонтерських організацій та Міністерства оборони було запроваджено процеси розробки та постачання спеціалізованих жіночих бронежилетів та польової форми. Проте, в польових умовах жінки-військовослужбовиці досі змушені самотійно підганяти стандартне чоловіче спорядження, що впливає на їх мобільність та безпеку під час виконання бойових задач. Також, емпіричний зріз умов життєдіяльності на передовій показує, що існує дефіцит специфічних засобів гігієнічного та медичного забезпечення, що потребує залучення гендерно чутливих підходів на рівень логістики тактичної ланки [69].

Емпіричний аналіз демонструє, що попри високу представленість жінок на рівні молодшого офіцерського та сержантського складу та на вищих щаблях військового командування, де зазвичай ухвалюються важливі стратегічні рішення й досі домінують чоловіки. Такі умови свідчать про збереження специфічної мілітарної «скляної стелі». Жінкам частіше доводиться використовувати авторитарні стилі лідерства для того, щоб завоювати авторитет серед підлеглих – чоловіків та подолати скепсис вищого керівництва. Отже, армійська культура навіть у стані інтенсивної модернізації продовжує відтворювати певні елементи гегемонної маскулінності, де прояви емпатії чи альтернативних управлінських підходів можуть трактуватись як слабкість [32].

Також, частина емпіричного аналізу охоплює специфіку поєднання військової служби з сімейними обов'язками під час війни, що є унікальним викликом для українського суспільства. До прикладу, ситуації де обоє батьків або єдина матір є військовослужбовцями, тоді інституційні механізми підтримки родин військових часто виявляються недостатніми.

Отже, жінки в армії часто стикаються з психологічним тиском через розлучання з дітьми, який посилюється через суспільне засудження, яке формується на стереотипі «мати завжди повинна бути разом з дитиною, а батько – воювати». Такий когнітивний дисонанс між патріотичним обов'язком та традиційною гендерною роллю стає додатковим

психоемоційним навантаженням, яке рідко враховується військовими психологами.

Отже, узагальнюючі емпіричні дані, можна констатувати, що російська зовнішня збройна агресія змусила оборонний сектор здійснити величезний стрибок у напрямку гендерної рівності, проте цей процес є травматичним та нерівномірним. Інтеграція гендерного мейнстримінгу вимагає не тільки законодавчих змін, а й глибинної реформи військової освіти, логістики та подолання ментальних бар'єрів всередині військового соціуму.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно розкрити основоположні засади гендерного мейнстрімінгу як стратегічного підходу до забезпечення рівності між жінками та чоловіками. Довести що, стратегія та підходи гендерного мейнстрімінгу мають бути інтегровані у всі сфери суспільно-політичного життя і цей процес є на сьогодні нагальною необхідністю.

Теоретико-методологічна рамка дослідження підтверджує, що гендерний мейнстрімінг є міждисциплінарною концепцією, яка поєднує соціологічні, політичні, правові та економічні підходи. Його концептуалізація відбувалася від декларативного визнання рівності до практичної інтеграції гендерного виміру у всі сфери суспільно-політичного життя.

Дискурсивність гендерного мейнстрімінгу підтвердила, що гендерний баланс виступає нематеріальним ресурсом суспільного розвитку. Наративи та дискурси, які формуються навколо гендерної політики, впливають на суспільне сприйняття рівності. Водночас існує напруження між ідеологізацією та деідеологізацією гендерного питання, що проявляється у стереотипах та політичних маніпуляціях.

Гендерні виклики в умовах зовнішньої збройної агресії актуалізують, висвітлюють проблематику гендерних проблем. Гендерна чутливість стає елементом національної безпеки, загострюються питання соціальної справедливості. Аналіз практик доводить, що гендерна інтеграція в складних для суспільства та держави умовах сприяє збереженню культурно-ціннісних орієнтирів та формуванню стійкості суспільства.

Розвиток держав та соціально-економічних відносин є поштовхом для системних змін у гендерних відносинах у рівному доступі до ресурсів, відсутності дискримінації на ринку праці, паритетне представництво в

політиці, в держуправлінні, в бізнесі при призначенні та обранні на керівні посади.

У ході дослідження проведеного в рамках бакалаврської роботи було доведено, що гендерний мейнстрімінг є доволі новим та сучасним явищем для української науки та потребує додаткового всебічного вивчення та дослідження. Разом з тим, відмічено, що це не тільки теоретична тематика, а і практична концепція, яка охоплює питання у царині політології, права, соціології та економіки. Застосування гендерного мейнстрімінгу забезпечує інтеграцію гендерної рівності у всі сфери суспільно-політичного життя. Ці процеси відбуваються як на міжнародному так і на національному рівнях. Цей підхід є сучасним і потребує подальшого дослідження, адже він формує нову якість суспільних відносин, де рівність стає не декларацією, а реальною практикою.

Проведений аналіз міжнародного та національного законодавства з питань гендерної політики показав, що ООН, Рада Європи та Європейський Союз впроваджують гендерний мейнстрімінг як один з ключових інструментів розвитку демократичного суспільства.

Україна перебуває на шляху інтеграції стандартів Європейського Союзу для забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок. За роки незалежності Україна ратифікувала основні міжнародні документи щодо забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків, визначивши забезпечення гендерної рівності як один із пріоритетів державної політики та цінність подальшого розвитку. Як було досліджено в роботі, прийнято низку національних законодавчих актів у цьому напрямку.

На сьогодні важливо не втратити досягнень України із забезпечення гендерної рівності. Зокрема, важливо не допустити зниження впливу жінок на ухвалення рішень, надати доступ жінкам на рівні з чоловіками до військової освіти та сектору безпеки і оборони (що важливо, на рівні ухвалення рішень), протидіяти гендерному насильству, популяризувати ідеї гендерної рівності та недискримінації, зокрема, у Збройних силах України. Демократичні суспільства, до яких належить і українське, повинні надавати

жінкам і чоловікам рівні можливості брати участь у всіх сферах життя, зокрема в ЗСУ та миротворчих процесах. Важливо прийняти основні виклики в цьому питанні, а саме існуючі стереотипи у суспільстві та потребу у підвищенні рівня обізнаності громадян [38].

Отже, незважаючи на складні умови розвитку держав, зокрема в умовах зовнішньої збройної агресії шлях до демократично розвиненого суспільства пролягає через інтеграцію принципів гендерної рівності. Цінність гендерного мейнстрімінгу полягає в тому, що він дозволяє враховувати гендерний вимір у всіх аспектах соціально-політичного життя. Гендерна рівність є наскрізною складовою всіх напрямів розвитку суспільства, забезпечуючи сталість демократичних процесів, соціальну справедливість та ефективність державного управління. Інтеграція гендерного мейнстрімінгу в умовах зовнішньої збройної агресії є невід'ємним елементом демократичного врядування та стратегічною необхідністю, яка посприяє підвищенню безпеки та розвитку держави, забезпечить врахування потреби усіх груп населення та сформує підґрунтя для стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.10.2025).
2. Організація Об'єднаних Націй. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека» від 31 жовтня 2000 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669#Text (дата звернення: 18.10.2025).
3. Пекінська декларація. Прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text (дата звернення: 12.10.2025).
4. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» // Національна соціальна сервісна служба України : URL: [Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»](#) (дата звернення: 22.10.2025).
5. Стамбульська конвенція: Рада Європи. Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 року (для України набрала чинності 1 листопада 2022 року) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 12.10.2025).
6. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, Закон України № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 04.10.2025).
7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією

- Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Закон України № 3733-IX від 22 травня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Закон України № 4073-IX від 20 листопада 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4073-20#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
 9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561. (дата звернення: 10.10.2025).
 10. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. (дата звернення: 10.10.2025).
 11. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06 вересня 2012 року № 5207-VI: станом на 30 травня 2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 12.10.2025).
 12. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року розпорядження Кабінету міністрів України від від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
 13. Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023–2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 року № 815-р. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2025).
14. Аналітичні матеріали Українського жіночого фонду / Український жіночий фонд. URL: <https://uwf.org.ua/> (дата звернення: 07.11.2025).
 15. Безодня Руанди: попередження про криваву різанину прийшло прямо з небес. *Духовна велич Львова*. 2021. 23 квіт. URL: <https://velychlviv.com/bezodnya-ruandy-poperedzhennya-pro-kryvavu-rizanynu-pryshlo-pryamo-z-nebes/> (дата звернення: 06.11.2025).
 16. Броневицька О.М. *Гендерний мейнстрімінг у кримінально-правовій політиці: навчальний посібник*. Львів: ЛьвДУВС, 2024. 464 с.
 17. Бурейчак Т. *Соціологія маскулінності : навчальний посібник*. Львів: Магнолія 2006, 2011. 312 с.
 18. Бульбенюк С. С. Гендерно зумовлене насильство: міждисциплінарний дискурс і міжнародний вимір. *Політичне життя*. 2021. № 3. с. 24–31.
 19. Буравський О.А., Петрук А.М. Проблеми Нагірно-Карабаського конфлікту // *Актуальні проблеми міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Житомир, 22–26 листоп. 2021 р. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2021. с. 87–91. URL: https://eprints.zu.edu.ua/37923/1/Konf_IV_Kafedra_22-26.pdf* (дата звернення: 11.03.2026).
 20. Воловець С., Канцір В. У війни – жіноче обличчя. Модернізація та сучасні українські і світові наукові дослідження: матеріали конференцій МНЛ.2023. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/252/255> (дата звернення: 08.02.2026).
 21. Волосевич І., Прочуханова О., Стрельник О. Гендерні стереотипи та ролі очима молоді : аналітичний звіт. Київ : ООН Жінки, 2021. 74 с. (дата звернення: 14.01.2026).
 22. Гендерна демокрасія | Словник гендерних термінів. URL: <https://a-z-gender.net/ua/genderna-demokratiya.html> (дата звернення: 18.04.2026).

- 23.Шанідзе О.Д. Гендерна нерівність в умовах воєнного стану. Право та державне управління. 2023. с.243
- 24.Гендерний вимір війни: результати аналітичного дослідження / упорядк. Аналітичний центр ЮрФем Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем». 2023. URL: <https://jurfem.com.ua/hendernyy-vymir-viyny/> (дата звернення: 07.03.2026).
- 25.Гендерний мейнстримінг і прийняття політико-управлінських рішень: міжнародний досвід і Україна / М. І. Співак // Юридичний науково-електронний журнал. 2022. № 5. с. 323–327. (дата звернення: 03.03.2026).
- 26.Гендерний мейнстримінг процесів розбудови цифрової демократії на шляху європейської інтеграції України / О. Ю. Матвеева // Державне управління та місцеве самоврядування. 2023. Вип. 2. с. 45–52.
- 27.Гендерний розрив в оплаті праці: чому це важливо і як подолати нерівність. Ла Страда – Україна. URL: <https://la-strada.org.ua/articles/gendernyj-rozryv-v-oplati-pratsi-chomu-tse-vazhlyvo-i-yak-podolaty-nerivnist.html> (дата звернення: 10.05.2026).
- 28.Гендерна чутливість державної політики: оцінка програм і рішень / В. В. Круглов // Наукові перспективи. 2025. № 1 (58). с. 115–124.
- 29.Гідденс Е. Соціологія / пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник ; наук. ред. О. Іващенко. Київ : Основи, 1999. с. 243.
- 30.Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. Український історичний журнал. 2023. № 2 (569). с. 10–14.
- 31.Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/OMND.pdf (дата звернення: 03.03.2026).
- 32.Доктрина військового лідерства у Збройних Силах України. Київ : Головне управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України, 2020. 45 с.

- 33.Еволюція правового становища жінок: історія і сучасність: монографія / упор. О. М. Руднєва, О. Р. Дашковська ; наук. ред. А. П. Гетьман. Харків: Право, 2020. 196 с.
- 34.«Гендер чи стать? Гендерний мейнстрімінг та гендерні студії» / Крістль Рут Фонгольдт // Католицький Оглядач. 2018. URL: <https://catholicnews.org.ua/gender-chi-stat-genderniy-meynstriming-ta-genderni-studiyi/> (дата звернення: 10.04.2026)
- 35.Жіноче лідерство та управління змінами в умовах кризи : збірник кейсів Асоціації міст України. Фонд Конрада Аденауера в Україні. 2025. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/veranstaltungen/detail/-/content/zinoce-liderstvo-v-miscevij-gromadi-25-27-veresna-2025-roku> (дата звернення: 10.02.2026)
- 36.Жінки в Україні: як змінити гендерні ролі та ставлення? BBC Media Action. URL: <https://www.bbc.co.uk/mediaaction/documents/bbc-media-action-research-briefing-roles-ukrainian.pdf> (дата звернення: 10.01.2026)
- 37.Жінки в ЗСУ чисельність. URL: <https://nfront.org.ua/skilky-zhinok-v-zsu-aktualna-statystyka-2025-roku-ta-istorychnyj-oglyad/> (дата звернення: 10.05.2026)
- 38.Журавель В. Гендерні аспекти служби у Збройних Силах України: сучасні виклики та перспективи. Військо України. 2022. № 4. с. 20–25.
- 39.Перша жінка — Герой України в НГУ старший солдат Олександра Давиденко: «Моєю зоною комфорту стало виживання». Національна гвардія України. URL: <https://ngu.gov.ua/persha-zhinka-geroj-ukrayiny-ngu-starshyj-soldat-oleksandra-davydenko-moyeyu-zonoyu-komfortu-stalo-vyzhyvannya/> (дата звернення: 06.05.2026).
- 40.Загальні засади проходження військової служби жінками в армії Ізраїлю та зарубіжний досвід [про Ізраїль]. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2025. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/24-2.pdf> (дата звернення: 11.03.2026).

- 41.Зейналов А. огли. Гендерно зумовлене соціальне насильство під час міжнародного збройного конфлікту на території України: постановка проблеми. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2024. Вип. 83 (3). с. 55–60. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.8>. (дата звернення: 12.02.2026).
- 42.Івченко Ю. В. Гендерна рівність в Україні (національні особливості). Філософські та методологічні проблеми права. 2013. № 1–2. С. 52–59.
- 43.Інформаційна бюлетень. Глобальне дослідження. Виконання Резолюції Безпеки ООН № 1325: ключові посили, результати та рекомендації. ООН Жінки. URL: <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/3/3/386408.pdf> (дата звернення: 10.03.2026)
- 44.Інформаційно-довідкова система «БУДСТАНДАРТ Online». URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=68315 (дата звернення: 11.03.2026).
- 45.Кірюхіна М. В. Гендерна рівність в умовах війни: жінки на захисті країни. Секція 11. Філологічні та соціально-історичні проблеми суспільства: історія, сучасність, перспективи розвитку, 2024. с. 414–418.
- 46.Кісь О. Сексизм у ЗМІ: протидіючи комунікативному потоці / О. Кісь // 36. наук. праць Донецького державного університету управління. Серія «Спеціальні та галузеві соціології». Донецьк : Вебер, 2007. Вип. 3. 162 с.
- 47.Клименко І. Медичний стан постраждалих внаслідок війни в Україні: фізичне здоров'я, медичні проблеми та їхній вплив на психічне здоров'я. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. № 3. с. 33–38.
- 48.Комих Н. Г., ДНУ імені Олеся Гончара. Роль гендерних стереотипів у дискурсивних владах політичного простору, 2017 с.159-167.

- 49.Крочук М. І. Філософсько-правовий вимір гендерної рівності, 2014. с.19.
- 50.Куреня Ю.С. Роль жінок у сучасному політичному просторі.КНУБА:95 років історії традицій і розвитку: збірник тез/ Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури: редкол. В.Ф. Деревінський (голова) та ін. -Київ -Тернопіль: Бескиди. 2025.С.95-99.
- 51.Куреня Ю.С. Гендерна суб'єктність як чинник політичної модернізації України. КНУБА: збірник тез/ Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури: редкол. В.Ф. Деревінський (голова) та ін. -Київ -Тернопіль: Бескиди. 2025.С.49-52.
- 52.Лавренюк О. Гендерні стереотипи та їх зміна під час війни. Львів: Видавництво «Гендер», 2023. с. 112–156. (дата звернення: 22.03.2026)
- 53.Лелич М. Боснійська криза. Чи почнеться нова війна на Балканах. *РБК-Україна*. 17 грудня 2021 року URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/bosniyskiy-krizis-nachnetsya-novaya-voyna-1639734613.html> (дата звернення: 14.02.2026)
- 54.Лідерство в час війни: Олена Зеленська. Наукові записки НаУКМА. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f04f757f-471f-4956-97c6-6445f98a2e42/content> (дата звернення: 29.04.2026).
- 55.Левченко К.Б. У нас танкістами не хочуть бути 99,5 % жінок, але 0,5 % — хочуть, і в них має бути на це право : інтерв'ю // Укрінформ. 2021. 5 жовт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3327555-katerina-levcenco-uradova-upovnovazena-z-pitan-gendernoi-poiitiki.html> (дата звернення: 15.04.2026).
- 56.Марценюк Т. «Захисники галактики: влада і криза в чоловічому світі». Київ : Комора, 2020. 256 с.
- 57.Мельник Т., Кобелянська Л. «Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень», 2020. с.240.
- 58.«На захист прав жінок» (A Vindication of the Rights of Woman, 1792) / М. Волстонкрафт. 2020. с.242

- 59.Нейджел Дж. Маскулінність та націоналізм; гендер та сексуальність у творенні націй / Незалежний культурологічний часопис «І». 2003. № 27. с.40 URL: <https://ua.boell.org/sites/default/files/gendernyi-zhurnal-ya-37-2015.pdf> (дата звернення: 12.04.2026).
- 60.Офіційна заява ООН щодо ратифікації Стамбульської конвенції. *Організація Об'єднаних Націй в Україні*. 2022. 21 черв. URL: <https://ukraine.un.org/uk/50305-офіційна-заява-оон-щодо-ратифікації-стамбульської-конвенції> (дата звернення: 06.02.2026)
- 61.Павліченко К. М. Жінки у складі підрозділів МВС беруть безпосередню участь у захисті України. 04.05.2023. URL: <https://hsc.gov.ua/2023/05/04/zhinki-u-skladi-pidrozdiliv-mvs-berutbezposerednyu-uchast-u-zahisti-ukrayini-katerina-pavlichenko> (дата звернення: 12.04.2026).
- 62.«Права людини в період збройних конфліктів». с. 363. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a916514-e9fa-4f5d-b457-2a603c9a0aec/content#page=353> (дата звернення: 20.03.2026)
- 63.Російські воєнні злочини: гендерний виір сексуального насильства під час війни в Україні / О. В. Лисенко // *Український соціологічний журнал*. 2024. № 2. с. 45–53.
- 64.Сімона де Бовуар «Друга стаття» (Le Deuxième Sexe, 1949) URL: <https://file.lib.in.ua/pdf/de-bovuar-simona-druha-stat-tom-2.pdf> (дата звернення: 10.04.2026)
- 65.Скорик М. М. Хрестоматія з курсу «Основи теорії гендеру». Київ : КІС, 2004. 320 с
- 66.Стратегія протидії гендерно зумовленому насильству в умовах збройного конфлікту. МВС України, 2024. URL: <https://mvs.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2026).
- 67.Сучасні тенденції забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України / І. В. Катеринчук // *Науковий вісник Національної*

- академії внутрішніх справ*. 2023. № 2 (121). с. 88–96. (дата звернення: 10.03.2026)
68. Таран А. Шлях до рівності: Стратегія гендерної рівності Європейського Союзу 2020–2025 (ч. 1) / Аналітичний центр «ЮрФем». URL: <https://jurfem.com.ua/shlyah-do-rivnosti-strategia-gendernoi-rivnosti-2025-ch-1/> (дата звернення: 04.02.2026).
69. Трансформація гендерних ролей в українському суспільстві під час війни / О. О. Стрельник // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2023. № 4. с. 102–115.
70. Уварова О.О. Права жінок та гендерна рівність: навч. посібник. Київ, 2018. 77 с.
71. Фемінізм та гендерна рівність: історія ідеї: монографія / Л. О. Кобелянська. Київ: Либідь, 2021. 240 с.
72. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення: 12.10.2025).
73. Центральний державний науково-технічний архів України: офіційний вебсайт. URL: https://cdnta.archives.gov.ua/plan_dii/ (дата звернення: 14.01.2026).
74. Чоловіки та маскуліність в умовах війни: соціологічний зріз / Т. Марценюк // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства»*. 2024. Вип. 48. с. 14–22.
75. Політика гендерного мейнстрімінгу: Швеція // ЮрФем : вебсайт. URL: [Політика гендерного мейнстрімінгу: Швеція](#) (дата звернення: 05.03.2026)
76. Över en miljon pappor kan få dubbelgrattis på fars dag. Statistiska centralbyrån (SCB). 2017. 10 nov. URL: <https://www.scb.se/hitta-statistik/redaktionellt/over-en-miljon-pappor-kan-fa-dubbelgrattis-pa-fars-dag/> (дата звернення: 06.03.2026)

77. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York : Routledge, 1990. 272 p.
78. Connell R. W. *Masculinities*. 2nd ed. Berkeley : University of California Press, 2005. 324 p.
79. Council Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/113/oj/eng> (дата звернення: 07.04.2026)
80. UN Women. *Women, Peace and Security Index* (останні видання). (дата звернення: 11.04.2026)
81. Friedan B. *The Feminine Mystique*. New York : W. W. Norton & Company, 2013. 592 p.
82. *Gender Mainstreaming in Conflict Transformation: A Training Manual / International Alert*. London, 2022. 120 p.
83. D'Anieri, Paul, «Ukraine and Russia: From Civilized Divorce to Uncivil War». Cambridge, UK, 2023. 398 p.
84. hooks bell. *Feminist Theory: From Margin to Center*. Boston : South End Press, 1984. 174 p.
85. Kimmel M. S. *The Gendered Society*. 6th ed. New York : Oxford University Press, 2017. 480 p.
86. Kronsell A. *Gender, Military and Nation-State: Forging a Security Community*. New York : Routledge, 2012. 192 p.
87. Millett K. *Sexual Politics*. New York : Columbia University Press, 2016. 416 p.
88. Scott J. W. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*. 1986. Vol. 91, No. 5. p. 1053–1075.
89. Shopina, I. M. «Gender Equality during Military Service.» *Perspectives on National Security and Gender*, 2025. 7 p.
90. Stoller R. J. *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity*. London. Routledge, 2020. 400 p. URL:

https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780429904684_A39318152/preview-9780429904684_A39318152.pdf (дата звернення: 17.03.2026)

91. Wollstonecraft M. A Vindication of the Rights of Woman. London : Penguin Books, 2004. 352 p.